REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM **Ára: 300 Ft** **2017. ÁPRILIS**

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Huszárok a Tavaszi emlékhadjáratban *Fotó: Bugyi Gábor*

TARTALOM

Emlékezés régi jászberényi tanárokra ..... 2–8. oldal
JÁSZSÁGI FESTŐK
Vágó trilógia 2. rész ..... 8–10. oldal
Oszétiai élmények ..... 10. oldal
Lajosmizse községgé alakulásának első stációja ..... 11–12. oldal
In memoriam Szalkári Rózsa (1936–2017) ..... 13. oldal
Konferencia Lajosmizse múltjáról ..... 14. oldal
KÉPES RIPORT
A Tavaszi emlékhadjárat első évtizedeiről Jákóhalmán .. 15. oldal
Lengyel-magyar két jó barát ..... 16–17. oldal
EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
valki Zytás István visszaemlékezései 4. rész ..... 18–20. oldal
Jászság az Utazás 2017 kiállításon ..... 20–21. oldal
JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK
Dr. Bartha Júlia a kun öntudatról és
törökös műveltségünkről ..... 22–25. oldal
Ifj. Sisa Béla a jászsági műemlékek
szigorú védelmezője ..... 26–27. oldal
Kérjük az 1%-ot ..... 27. oldal
Búcsú dr. Kalmár Pálné Tajti Klárától,
a jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnázium
nyugalmazott igazgatójától (1947–2017) ..... 27. oldal
„Püspök kűdi pápáho” ..... 28–29. oldal
Penczner Pál születésének
centenáriumi ünnepsége Jászfényszarun ..... 29–30. oldal
A Szent Korona jászsági vonatkozása
és ábrázolása a jászok népművészetében ..... 30–31. oldal
Jászladány várja a Jász Világtalálkozó vendégeit ..... 31. oldal
Rendhagyó történelem óra Jászalsószentgyörgyön ..... 32. oldal
Székelyföldi padlizsán ..... 32. oldal

Emlékezés régi jászberényi tanárokra

A 2017-es évben 250. életévét ünneplő jászsági gimnázium jászberényi élete 1779. szeptember 27-én kezdődött. Az 1779–1879 közötti évek – első 100 év Jászberényben – tanárai megalapozták a gimnázium hírnevét. Írásomban rájuk szeretnék emlékezni.

A jászberényi gimnázium 1879/80-as évkönyvében Lippay Lajos igazgató *A jászberényi ker. kath. főgymnasium százados történeti vázlata* című írásában olvashatók a kezdetektől tanítók nevei. A név mellett a tanárkodásuk kezdő évével együtt olvasható az is, hogy egyházi, illetve szerzetes vagy világi tanár volt-e. Az igazgatói összesítésből az is kiderül, hogy 1779-től 1879-ig hatvannégy ferences rendi, két premontrei, két minorita szerzetes, öt egri egyházmegyei áldozópap és ötvenöt világi tanár tanított az iskolában.

Az 1779-ben Jászapátiból Jászberénybe telepített régi jász gimnázium épülete

Azt azonban, hogy ki milyen tárgyat tanított, például kik voltak azok, akik természetrajzot, természettant tanítottak az adott tanévben, azaz a körülöttük lévő világgal ismertették meg a tanulókat, természetesen a kor tudásszintjén, nem tudjuk meg. Számomra, biológia-kémia szakos tanárként, elsősorban a természettudományokat tanítók munkássága az érdekes, de nagyon fontosnak tartom a többi tárgyat tanítók életének megismerését is.

Az első jászberényi igazgató Katskovics Bálint egri főegyházmegyei pap volt, az első tanárok pedig ferences szerzetesek, Darvay Elek, Likler Modest és Némethy Tóbiás voltak. Az első curátor (itt gondnok) Gulyás János volt. Sőt 1851 és 1865 között a körülmények, a feltételek miatt az intézmény négyosztályos Szt. Ferencrendi algimnázium volt, azaz csak szerzetestanárok tanítottak.

A ferencesek jelentős részt vállaltak a felnövekvő nemzedékek nevelésében-oktatásában, a kulturális örökség megőrzésében és megismertetésében. A magyarországi ferencesek a 16–17. században az egyetlen olyan középkori alapítású szerzetesi közösség volt, amely a történeti Magyarország területén folyamatosan jelen volt, a törökkori Magyarországon is működött. Rendházaik közül ebből a szempontból a gyöngyösi, a jászberényi és szegedi volt a legjelentősebb. A szerzetes tanárok a jászberényi gimnáziumban is kezdetben a fő hangsúlyt a latin nyelvre helyezték, ez volt az akkori tudományosságnak és az általános műveltségnek az alapja. Természetesen tanítottak számtant, mértant és az általános műveltség megszerzéséhez szükséges más tárgyakat is.

A ferences rendi tanárok életének valamilyen szinten való megismeréséhez segítségemre voltak a Ferencesek interneten megtalálható latin nyelvű sematizmusai, melyek az egyházi élet adatait tartalmazzák, s így az egyházi intézménytörténet fontos forrásai. A ferences történetben a rendtartományi dispositiókat (rendelkezések) évente összefoglalták, melyet minden rendházba eljuttattak, ott lemásolták, történeti résszel és a rendtagok személyi adataival kibővítették. Az archívumban azonban csak az 1830-as évektől 1890-ig nyomtatott formájú sematizmusai érhetők el. A kézírásos forma biztosan nagyon nehezen olvasható a mai ember számára. A nyomtatott forma is gondot jelent azonban az olvasónak, hiszen többnyire csak rövidítések, betűjelek utalnak az adott személy tevékenységére, s nem egyszerű megtalálni a mögöttük lévő tartalmat.

Nagy segítségemre volt e probléma megoldásában P. Varga József Kamill atya. Sajnos ez az összeállítás is hiányos, évek maradtak ki, így több esetben csak feltételezni lehet a történéseket, a változásokat, de a szerzetestanárok életútja többnyire így is nyomon követhető. Természetesen a hozzánk közelebbi időből az előzőkön kívül több más kiadványban is leltem információkat a jászberényi tanárokról.

Itt jegyzem meg, hogy a különböző évek sematizmusaiban eltéréseket találtam például ugyanazon szerzetestanár születési adataiban. Sőt az igazgatói névsorokban található adatokkal sem egyezik meg mindig a sematizmusokban lévő adat. A korábbi nehezen olvasható kézírásnak a másolás lehet az oka.

Az adatgyűjtésben a másik nagy segítséget a gimnáziumi évkönyvek jelentették, amelyek azonban csak a 19. század közepétől adnak információkat az intézményről. Ugyanis 1850-ben vált kötelezővé, hogy a gimnáziumok minden tanév végén értesítőt adjanak ki, melynek tartalmaznia kellett az alkalmazott tantervet, az iskolára vonatkozó fontosabb rendeleteket, az iskolai év történetének lényegesebb mozzanatait, a tanszerek gyarapodását, statisztikai adatokat, s az iskola egyik pedagógusa által írt tudományos igényű értekezést. Ezek az értesítők, évkönyvek olyan időszaki kiadványok, amelyekből valóban az iskolában folyó munkáról, a tanárokról, tanulókról, az oktatást befolyásoló személyi és tárgyi feltételekről, a könyvtárakról és szertárakról kapunk részletes tudósítást. Az 1850-es évek gimnázium évkönyvei közül azonban csak az 1852/53, 1854/55, 1857/58 tanévi Tudósítvánnyal (akkor ilyen néven jelentek meg) találkoztam, pedig milyen sokat megtudnánk belőlük.

A következő évek évkönyvállománya is hiányos.

Lippay Lajos igazgató fent említett írásából kiderül, hogy az 1789/90-es tanévben a már ötosztályos gimnáziumban az *előadott tantárgyak* között szerepeltek természettudományos tárgyak. *A költészeti (II-ae hum.)* osztályban *Hist. Natur. (Terményrajz),* a *szónoklati (I-ae hum.)* osztályban *Physica (Természettan),* a *nyelvészeti (III-i gram.)* osztályban *Historia natur. Vegatabilium (Növénytan),* a *nyelvészeti (II-i gram.)* osztályban *Hist. nat. animalium et univ. (Állattan és világtörténet)* tantárgy tanítására került sor. *A nyelvészeti (I. gram)* osztályban nem volt természettudományos tantárgy. Ki tanította ezeket? Nem tudni.

Az első száz év rendelkezésemre álló dokumentumaiból csak tizenhárom tanárról tudtam meg, hogy természetrajzot vagy/és természettant tanított. Ők – időrendi sorrendben – Lukács Zachar, Gressner Miklós, Kummer Ignác, Vágó Ferenc, Ivanits Jusztin, Bálint István ferencesrendi, Morvay Rafael premontrei szerzetestanár és rajtuk kívül Kiss Endre, Láng István, Ormay Sándor, Baranyi Balázs, Hodobay József, Melkovics Antal világi tanárok voltak a természettudományok művelői.

Közülük a következőkben Lukács Zachar, Gressner Miklós és Kummer Ignác, Vágó Ferenc és Ivanits Jusztin életük különböző állomásait, az ott végzett tevékenység felsorolásával és csak a jászberényi iskolai munkáját igyekszem bemutatni.

Lukács Zachar (Zacharias Lukács) szent ferencrendi áldozár (áldozópap) Rovnán, Trencsén megyében (ma Szlovákia) született 1809. március 26-án. 1824. október 30-án öltözött be a rendbe és 1830. március 30-án tett örökfogadalmat. 1832. április 19-én pappá szentelték.

Az igazgatói összeállítás szerint *tanárkodásának* kezdő éve 1844 volt. A Ferences rendi 1833-as sematizmusból pedig az derül ki, hogy már 1832-ben a Maria-Theresiopolitani Conventusban (Kalocsai egyházmegye, Bács megye Szabadka) élt, s a gimnázium I. grammatikai osztályának főnöke volt. 1834-ben szintén itt a III. grammatikai osztályt vezette, s mivel adat nincs, csak feltételezem, hogy 1833-ban a II. osztályt.

A következő évek sematizmusai kimaradtak, de az 1838/39-esben már az olvasható, hogy Gyöngyösön lektor, hitszónok, s gimnáziumi tanár az I. grammatikai osztályban. 1840-től ismét a Maria-Theresiopolitani Conventben szolgált, s felmenő rendszerben tanár, osztályfőnök a grammatikai osztályban, lektor, hitszónok.

Majd 1844-től 1846-ig Szolnokon hitszónok és szintén grammatikai osztályban volt tanár, azaz az igazgatói 1844-es dátum Jászberényre sem érvényes.

Az 1851-es év sematizmusában viszont már azt olvastam, hogy az előző évben, azaz 1850-ben Jászberényben lector, hitszónok, emeritus (kiérdemesült) professzor és III. grammatikai osztály vezetője. Valószínűleg 1847-től szolgált Jászberényben. Ezután újabb két évig a Maria-Theresiopolitani Conventus következett. Majd 1854 és 1860 között ismét Jászberényben szolgált, hitszónok, lector és a gimnázium emeritus professzora volt.

1861-ben Vácott volt lector, hitszónok, emeritus professzor, a laikus testvérek gyóntatója. 1862–1867 között Kecskeméten vicarius (házfőnök helyettes), lector, hitszónok, emeritus professzor, a laikus testvérek magisztere, gyóntatója, a keresztutak végzője, vezetője.

1868-tól 1872-ig, haláláig Jászberényben volt vicarius, hitszónok, emeritus professzor, laikus testvérek magisztere és gyóntatója, az életének utolsó évében teológiai ismeretek előadója.

Az 1873-as sematizmusban jegyezték le, hogy M. V. P. Zacharias Lukács hitszónok, vicarius Jászberényben 1872. november 4-én, életének 64., rendbe lépésének 49. és pappá szentelésének 41. évében elhalálozott.

Jászberényi iskolai tevékenysége

A Jászberényben töltött 1854–1860-as időszakáról két meglévő gimnáziumi Tudósítványban olvashatunk. Az 1854/55-ös tanévben készült Tudósítványban *A kötelezett tantárgyak elosztása és tanórák* címszó alatt azt látjuk, hogy Lukács Zachar heti 18 órában latin nyelvet, magyar nyelvet, történelmet és földrajzot, természetrajzot, számtant tanított. Az *Előadott tantárgyak vázlata* című fejezetből pedig kiderül, hogy a 2. osztály osztályfőnöke volt, és osztályban hetente a latint 8 órában, a magyar nyelvet 2 órában, a történelmet és földrajzot 3 órában, a számtant 2 órában és a természettudományokat 2 órában tanította.

Érdekes volt olvasni, hogy milyen anyagokkal, ismeretekkel foglalkoztak.

Latin nyelvórákon: *Igék..., Olvasás, fordítás, elemezés és gyakorlatok.*

Magyar nyelvórákon: *Ige 's mondattan, ... Olvasás, elemezés, írásbeli dolgozatok.*

Történelem és földrajz órákon: *Ó-kor megfelelő földrajzzal, földabroszok készítése.*

Számtan órákon: *Viszonyok, arányok, Hármasszabály, ennek különféle alkalmazása, Mérték, súly, és pénz-isme.*

Természetrajz órákon: *Madarak, halak 's férgek; növényország.*

Az 1857/58-as tanévről készült Tudósítvány *Tanárikar* című fejezetében pedig az szerepel, hogy szintén a II. osztály osztályfőnöke volt, s most csak négy tantárgyat tanított. Az I. osztályban hittant, II. osztályban latin nyelvet, II. és III. osztályban magyar nyelvet I. és II. osztályban természetrajzot, összesen 18 órában. A természetrajz órák anyaga I. osztályban *hetenkint 2 órában: bevezetés, emlős állatok, rovarok és férgek,* II. osztályban *hetenkint szintén 2 órában: madarak, hüllők, halak és az egész növényország.* Nagyon egyedi az előző (1854/55-ös) és ez a természetrajz tananyag is. Úgy tűnik az érdeklődés, a kíváncsiság határozta meg a tanulnivalót.

Az iskolai évkönyvek hiányában az 1868 utáni gimnáziumi tevékenységéről nincsenek ismeretek, de azt gondolom, hogy hasonló módon vett részt az algimnázium munkájában, segítve a tanulók ismereteinek gyarapodását.

Gressner Miklós (Nicolaus Gressner) szent ferencrendi szerzetes Gyöngyösön (Heves megye) született 1808. május 8-án. 1824. május 8-án öltözött be a rendbe. Az örökfogadalma, pappá szentelése évszámát nem találtam.

Nevét többféleképpen írták a sematizmusokban. 1833-ban, 1843-ban Gresner, 1835-ben, 1838/39-ben Greschner néven szerepel az adattárban.

1832 előttről nem találtam adatot, de 1832-ben Szolnokon volt lector, a nemzeti iskola magisztere, helyettes hitszónok, 1834-ben is Szolnokon volt, de már gimnáziumi tanár, osztályfőnök a III. grammatikai osztályban és lector. Valószínűleg 1837-ig szolgált Szolnokon, ugyanis 1837-től 1850-ig már a Maria-Theresiopolitani Conventben élt, lector, hitszónok és a gimnázium

(folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)
grammatikai osztályának volt felmenő rendszerben osztályfőnöke, illetve 1839-ben a IV. humanitatis osztályának. 1850-ben emeritus professzor lett, és az I. grammatikai osztályt vezette.

1851-ben Jászberénybe került, lector, hitszónok, ekkortól a gimnázium emeritus professzora is, 1855-ban a testvérek gyóntatója volt. 1856-ban Maria-Theresiopolitani Conventbe rendelték, ahol szintén lector, hitszónok, s a gimnáziumban emeritus professzor volt.

Az 1858-as sematizmus nekrológjában írták, hogy M. V. P. Nicolaus Gressner gimnáziumi professzor 1857. május 15-én Maria-Theresiopolitani Conventben életének 49. és a rendbeli tagságának 33. évében elhunyt.

Jászberényi iskolai tevékenysége

A jászberényi tanári éveiről sajnos csak kevés ismeretünk van. Az 1852/53-as tanévi Tudósítványban a *Tanárkarszemélyzete* című pontban az olvasható, hogy az I. osztályban öt tantárgyat – latin nyelv, magyar nyelv, történelem és földrajz, számtan, természetrajz – tanított heti 17 órában.

A történelem és földrajz tantárgy óráin *Az általános földrajzi alapvonalak után a' világ 5 részeinek nevezetességeivel* ismertette meg a tanulókat.

A természetrajz tanított anyagát látva meg kell állapítani, hogy heti 2 órában sok mindent megtanulhattak az emberről, az emlős állatokról, a madarakról, a kétéltűekről és a halakról. Hiszen ez volt az egész évi anyaguk.

Az 1855-ös Tudósítvány szerint heti 18 órában latin nyelvet, magyar nyelvet, földrajzot, természetrajzot és számtant tanított az első osztályban, ahol osztályfőnök is volt. S ekkor mit tanított az egyes tantárgyak óráin?

Az Előadott tantárgyak vázlata című fejezetben az alábbiak olvashatók:

Latin nyelv *hetenkint 8 óra: Betűtan, beszédrészek, előisme az igékről, fő- 's melléknevek, névmások, igehatározók, számnevek, előljárók, nevek nemei... Olvasás, fordítás, elemezés, gyakorlatok.*

Magyar nyelv *hetenkint 2 óra: Betűtan, helyes olvasás és írás, fő- 's melléknevek, számnevek. Olvasás, elemezés, szavalás, írás.*

Történelem és földrajz *hetenkint 3 óra: Mér-, természettani, 's politikai földrajz. Földabroszok rajzolása.* Három évvel ezelőtt egészen mást tanított az akkori első osztályban. Vajon milyen elgondolásból?

Mennyiségtan – *Számtan hetenkint 2 óra: egész, közönséges és tizedes törtekkeli négy munkálat. – Mértan hetenkint 1 óra: előismeretek a' pontvonalok, szögök, három- 's négyszögökről.*

Természettudományok *hetenkint 2 óra: Állattan, rovarok 's férgek*. Nagyon szűkszavúan adja meg a feldolgozott anyagot, ami valószínűleg az osztály összetételének felelt meg. A többi tárgynál az előírások szerint dolgozhatott.

Az első osztályosokat a legfontosabb ismeretekre igyekezett megtanítani, megalapozva a következő éveket.

Kummer Ignác (Ignatius Kummer) szent ferencrendi szerzetes 1816. december 3-án Kunszentmártonban született, bár több sematizmusban 1814-es születésűnek írták. A rendbe 1835. augusztus 25-én öltözött be és 1839. március 21-én tett örökfogadalmat. 1842. május 30-án szentelték pappá.

Az 1838/39-es sematizmusból kiderül, hogy a Galgóczi Conventben I. éves klerikus teológiai főiskolai hallgató volt.

A következő információ az, hogy 1840-ben Fr Ignatius Kummer Szegeden már III. éves főiskolai hallgató. Nem tudni, hol volt II. éves diák, s csak feltételezem, hogy Szegeden fejezte be a IV. évet, a tanulmányait. Ugyanis 1843-ban Szegeden fiatalok hitszónoka, lelkipásztor, gyülekezeti intéző volt, ugyanígy 1844-ben is.

Ez után több évi sematizmus nincs meg, majd az 1847-esben az olvasható, hogy a Gyöngyösi rendházba tartozik, de Jászfényszarun gyülekezeti intéző.

1851-től 1857-ig Jászberényben hitszónok, a gimnázium tanára és elmélkedésvezetője, 1854-ben hitoktató is. 1857-ben Gyöngyösön a fiatalok hitszónoka, és parókus (plébániai kormányzó) Tarban. 1858-tól 1868-ig Szécsényben rendkívüli hitszónok, novicius magiszter és egyben a latin nyelv oktatója, a testvérek gyóntatója volt. 1863-tól 3 évig keresztutak végzője, vezetője, 1866-tól házfőnök, parókus (plébános), a háztörténet (Historia Domus) jegyzője. 1860-tól emeritus professzor, 1866-tól a teológiai ismeretek előadója, könyvtáros.

1869-es évben már a Füleki Conventben házfőnök (quardian), emeritus professzor és rendkívüli hitszónok, plébániai kormányzó, könyvtáros, a Historia Domus jegyzője. Ezt követően 1870–71-ben a Váci Conventben szintén házfőnök, emeritus, rendkívüli és keresztúti hitszónok, a háztörténet jegyzője volt.

1872-től ismét Jászberényben szolgált, mint házfőnök, rendkívüli szónok, emeritus professzor, a háztörténet jegyzője, könyvtáros, 1872 és 75 között a Ferences Templom templomigazgatója.

1877-től haláláig Szécsényben volt rendkívüli hitszónok, emeritus professzor, novicius magiszter, és egyben a latin nyelv tanítója, a testvérek gyóntatója és a Szent Keresztről nevezett Irgalmas Nővérek (keresztes nővérek) rendkívüli segítője.

1881. június 11-én Szécsényben hunyt el életének 65., rendbeli tagságának 46. és pappá szentelésének 39. évében.

Jászberényi iskolai tevékenysége

Bár két alkalommal is Jászberény volt a szolgálati helye, a gimnáziumban végzett munkájáról csak az 1851–1857 közötti időszakról vannak ismereteink. Sematizmusban olvasható, hogy 1851-ben a II. grammatika osztály főnöke volt. Az 1852/53-as algimnáziumi Tudósítvány alapján ebben a tanévben a 4. osztályban hittant, latin nyelvet, történelmet és földrajzot, a 3. és 4. osztályban természettudományokat tanított 17 órában.

Hittan *hetenkint 2 óra: A' malaszt átaljában. A' szentségek, szentelmények, imádság az Anyaszentegyház szokásai és szertartásai átaljában és némellyek különösen.*

Latin nyelv *hetenkint 6 óra: Szóegyeztetés, szóvonzat ismétlése; ige, módok és idők alkalmazása, hangmérés és verstan.*

Történelem és földrajz *hetenkint 3 óra: Újkor Amerika felfedezésétől 1482-1815-ig különös figyelemmel az Osztrák és más Európai birodalmakbani nevezetesbb történtekre.*

Természettudományok: A III. osztályban *hetenkint 3 óra: Halak, rovarok, növények, ásványok,* a IV. osztályban *hetenkint 3 óra: Testek közönséges tulajdonságai, egyensuly, mozgás, hallás és láttan, villanyosság és delejesség.*

Az 1855-ben készített Tudósítványból kiderül, hogy az 1854/55-ös tanévben a negyedik osztály osztályfőnöke volt. Hittant, latin nyelvet, történelmet és földrajzot, természettudományokat tanított az osztályában, az első félévben 16, a második félévben 17 órában. S mivel foglalkoztak az órákon?

Hittan *hetenkint 2 óra: Malaszt, szentségek, imádságok és egyház szertartásai. Ó és új szövetségtörténelme, ugyanazon kézi könyvek szerint. Egyházi szertartások magyarázata Terklan után.*

Latin nyelv *hetenkint 6 óra: Igemódok, részesülők, állapotjelzők, hanyatszók szerkesztése, szómértan. Olvasás, elemezés, írásbeli dolgozatok.*

Történelem és földrajz *hetenkint 3 óra: Újkor 1815-ig földrajzával.*

Természettudományok: A III. osztályban az első félévben *hetenkint 2 órában, a második félévben 3 órában az Ásványország. Természettanból: a testek tulajdonságai és vegytan, a IV. osztályban hetenkint 3 óra: Testek egyensúlya, mozgása; a ' hang; hév-, lát-, delej- és villanytan; csillagászat.*

A két tanév tantárgyi anyagait összehasonlítva nagyobb eltérés csak a III. osztályos természettudományoknál látható. A témák bizonyítják, tanári munkájában az ismeretek széles sávjára oktatta a tanulókat.

Vágó Ferenc (1878-tól a sematizmusokban minden szerzetes kettős keresztnévvel szerepel, így Vágó Ferenc is. Franciscus Paulus Vágó néven található meg) szent ferencrendi áldozár Újszászon (Pest, Pilis, Solt vármegye) született 1826. január 26-án.

Középiskoláit Szolnokon, Vácon és Pesten végezte. Majd a pesti egyetemen jogot tanult. III. éves jogászhallgató volt, amikor 1848-ban Szenttamásnál (Bács vármegye) csatlakozott a 34. honvéd-zászlóaljhoz és a szabadságharcot a világosi fegyverletételig végig harcolta.

1849. október 27-én öltözött be a Szent Ferencrend kapisztrán tartományába, 1851. december 1-én tett szerzetesi fogadalmat, 1853. augusztus 15-én szentelték pappá.

A rendbe való beöltözésével főiskolai tanulmányait is elkezdte, hiszen 1850-ben Gyöngyösön már II. éves klerikus teológiai hallgató volt, ugyanakkor orgonistának készült. 1852-ben pedig Kecskeméten IV. éves teológus hallgató, s folytatta zenei tanulmányait is. Végül is tanár lett, mint azt a 1854-es és következő évek sematizmusaiból kiderült.

1853-tól 3 évig a Maria-Theresiopolitani Conventben lector, segédhitszónok, tanár a gimnáziumban és orgonista. Az igazgatói összeállításban az szerepel, hogy 1854-től szolgált Jászberényben, a sematizmusokból azonban az derül ki, hogy 1856-ban, 1857-ben volt Jászberényben segédhitszónok, kisegítő tanár a gimnáziumban.

Ezt követően, 1858-tól Gyöngyösi Conventben élt 3 évig, segédhitszónok volt és tanár a gimnáziumban. 1862-ben Szolnokra rendelték, ahol hitszónok, gimnáziumi tanár és 1866-tól a gimnázium igazgatója lett. 1871-től lector, 1872-től emeritus professzor, aki taníthatott a teológiai főiskolán is.

1876-tól újból a Gyöngyösi Conventben szolgált, a gimnázium igazgatója és emeritus professzora, lector, rendkívüli hitszónok, orgonista, a testvérek gyóntatója volt. A gimnáziumban teológiai ismereteket is tanított. A Collegium Inferius Pro Parte Provinciae Inferiore Gyöngyösini vizsgáztatója volt. 1884-től a gimnázium mellett az ipari iskola igazgatói feladatot is ellátta.

A GYÖNGYÖSI

KATH. KÖZSÉGI NAGYGYMNASIUM

TÖRTÉNETE

1634-től 1895-ig.

IRTA

VÁGÓ FERENCZ

gymn. igazgató.

GYÖNGYÖS,

1896.

1897. május 2-án Baján az önképzőkörben megnyitó beszéd elmondása közben féloldali szélütés érte. Továbbra is Gyöngyösön élt, s 1902. július 2-án ott hunyt el életének 76., rendi tagságának 53., pappá szentelésének 49. évében.

Jászberényi iskolai tevékenysége

Jászberényben a sematizmusok szerint tehát csak két évet töltött, de meghatározó szerepe volt. Az 1857/58-as iskolai Tudósítványban az olvasható, hogy a III. osztály főnöke és gimnáziumi jegyző volt. A négyosztályos gimnázium minden osztályában ő tanította a mennyiségtant, az I. osztályban magyar nyelvet, a III. és a IV. osztályban természettant.

Az első osztályos magyar nyelv anyagát látva, megállapítható, hogy a *hetenkint 2 órában* a korábbiakhoz képest nem igen volt változás. Vágó Ferenc a következőket végezte el: *Helyesírás, szónyomozás, fő- és melléknevek, névmások, számnevek. Olvasás, elemzés, írás, szavalás és írásbeli gyakorlatok.*

Az első osztályos mennyiségtan ebben az évben is *hetenkint 3 óra,* amiből 1 óra a mértan. A 2 órában elvégzett anyag: *Négy alapművelet egészekkel s közönséges és tizedes törtszámokkal. A mértanból: pontok, vonalak, szögök; a háromszögök és egyközények (paralelogrammák) főtulajdonságai.*

De igen érdekes a többi osztály egész évi mennyiségtan anyaga is.

II. osztály *hetenkint 2 óra számtan: viszonyok, arányok gyakorlati alkalmazása; kamatok számítása, a hazai és külföldi pénz- és mértéknemek ismertetése. 1 óra mértan: egyenközü és nem egyenközü négy- és sokszögök előállítása, fölosztása s térszinök kiszámítása.*

III. osztály *hetenkint 3 óra: Bötüszámtani négy alapművelet, törtek, négyzet, hatványozás, gyökfejtés és egybevetés. Mértan: önmagukba visszatérő szabályos görbe vonalak, a kör részei, ábrák a körben, kör körüli ábrák, körzet és a kör területének mérése.*

IV. osztály *hetenkint 3 óra: Számtan: összetett viszonyok és arányok, összetett hármas, lánc-, társaság és vegyités szabályok, egyenletek egy ismeretlennel. Mértan: lapok, testszögök, mértani testek s ezek fölülete és térméje.*

A természettanból a III. osztály első félévében ásványtant tanultak a tanulók. Második félévben természettan órákon megismerkedtek a következőkkel: *a testek közös sajátságai, mozgás és egyensúly, nehézség, hang, delejesség, villányosság, fény és hő. A testek különbsége és a hajszálcsövesség.*

A IV. osztályban *hetenkint 3 órában a következőket tanította: egyensúlya és mozgása a folyó és terjedékeny testeknek; ismeretek a hang-, delej- és villanytanról, főbb cikkei a csillagászati földrajz és tüneménytannak.*

Komoly dolgokat tanított, komoly témákkal foglalkozott, tudós tanár volt, aki szakmailag elismert értékű értekezéseket készített. A jászberényi 1856/57 évi Tudósítványban jelent meg *Az árapály tüneményei miért tulajdonítandók a Nap és Hold, de leginkább ez*

(folytatás a 6. oldalon)

(folytatás az 5. oldalról)
utóbbi vonzerejének című tudományos igényű értekezése. Sajnos erre csak utalást találtam, pedig érdekes olvasmány lehet.

Más, nem Jászberényben megjelent írásai, melyek mutatják az iskolához kötődő és iskolán kívüli sokrétű tevékenységét.

A gyöngyösi gimnázium igazgatójaként az 1858/59-es tanévi iskolai értesítőben *A nehézkedés hatása a természeti tüneményekre vegytani szempontból vizsgálva* címmel jelent meg értekezése. Megírta a szolnoki gimnázium történetét is 1875-ben.

1896-ban jelent meg *A gyöngyösi kath. községi nagygymnasium története* című munkája. A kötetben a gimnázium az idő alatti történetét követhetjük végig, amíg az egyházi kezelésben volt. Ugyanis a gyöngyösi katolikus gimnáziumot 1634-es alapításától egészen 1798-ig a jezsuita rend tartotta fenn. Ezt követően a ferences rend vette át, majd 1895 után állami gimnáziumként működött tovább. Ezt a munkáját 2012-ben reprint kiadásban jelentették meg. Kéziratban maradt fenn az *Egyházi kortan* című munkája. Munkatársa volt a Gyöngyös című hetilapnak, több cikke is megjelent.

A jászberényi főgimnáziumban több mint két évtizedig tanított **Ivanits Jusztin** (Justinus Joannes Ivanics) szent ferencrendi áldozópap, aki Ivanics Jusztin János néven 1832-ben március 3-án született Szabadkán (Maria-Theresiopolitani).

1848 telén 17 évesen elszökött szüleitől és a szegedi honvéd hadfogadónál jelentkezett önkéntesnek. Törökszentmiklósra került és a katonák elszállásolása volt a feladata. Az 1849. március 5-i szolnoki csatában tanúsított bátorságáért tizedessé léptették elő – olvasható a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtár archívumában.

Réz Kálmán, a Jász Múzeum igazgatója viszont a következőket írta 1936-ban a Jászsági Katholikus Tudósítóban: *„Az 1848-as szabadságharc kezdetekor a szécsényi kolostorban volt újonc. Kossuth hívására habozás nélkül bevonult honvédnak. Számos csatában vett részt, melyek közül a legnevezetesebb az isaszegi volt.*"

Hogyan és honnan indult seregbe? Talány! Tény, hogy részt vett a szabadságharcban, megsebesült, hadikórházba került. A kórházból kikerülve a sorozóbizottság már nem tartotta katonának alkalmasnak. S ekkor a hivatáslehetőségek közül a papi hivatást választotta.

1850. március 11-én öltözött be, örökfogadalmat tett 1853. március 19-én, és pappá szentelték 1855. szeptember 20-án. Főiskolai tanulmányokat végzett. 1850-ben Szegeden I. éves klerikus filozófus hallgató, s mellette novicius volt. Nincs 1852-es sematizmus, így csak feltételezem, hogy a következő évben itt volt II. éves.

Az 1852-es évben pedig már Gyöngyösön I. éves teológushallgató, aki orgonistának is készült. Hol volt II. éves? Nem derül ki. Kecskeméten volt viszont III. és IV. éves teológushallgató, s végül tanár lett.

Ivanics Jusztin János ferences szerzetes tanár

1855-től Szolnokon helyettes hitszónok, magiszter majd lelki igazgató a káptalani iskolában, keresztutak végzője, vezetője. 1858-ban már Füleken szolgált, helyettes hitszónok, hitoktató, tanár (docens) az elemi iskolában. 1863-tól újabb Conventben élt, Kecskeméten hitszónok, hitoktató a káptalani és az elemi iskolában, s a testvérek gyóntatója.

1867-ben Jászberénybe rendelték, hitszónok, tanár és hitoktató a főgimnáziumban, laikus testvérek magisztere, s a testvérek gyóntatója lett. 1868-ban segédlelkész volt Jákóhalmán (Jászjákóhalma). 1870-ben keresztút végzője volt. 1873-tól 1879-ig a rendház vicariusa. 1877-től már emeritus hitszónok.

1885-től házfőnök, a teológiai ismeretek tanítója, a háztörténet (Historia Domus) jegyzője volt.

1885-től 1892-ig a Ferences Templom templomigazgatója feladatát is ellátta. Például Ivanics Jusztin kiérdemesült házfőnök *buzgólkodása folytán* a toronysisak a század végén újjá épült. Szolnokon, Pesten, Szegeden, s mindenütt járt ahol segítséget kaphattak a munka elvégzéséhez. 1892. *„február 22-én érkezett vissza Szegedről a tervben levő építendő torony tervrajza és költségvetési táblázata a Tartományfőnöktől, hova fölülvizsgálat végett leküldetett e hó elején, melyet 24-én a házfőnök beadott a városi elöljárósághoz megtekintés végett, egyszersmind egy kérvényben felhívva a képviselőtestületet e nagy vállalat kegyes támogatására, segélyére.*" – írják a Historia Domusban.

A Ferences Templom (Barátok Temploma) toronysisakját az évtizedek során kikezdte az idő vasfoga, egyre csak romlott, le kellett bontani, de erre nem került sor. Ugyanis 1845. április 15-én óriási szélvész volt, ami a toronytetőt szétbontotta.

A rajta lévő gömböt és keresztet már előtte két vakmerő ács megmentette. A toronyra lapos tető került, csonka torony lett. *A berényi barátok csonka tornyáról* című írása 1892. március 12-én megjelent a Jászság című helyi újságban is.

1892. augusztus 2-án, Porciunkula napján tették fel a Barátok Temploma csonka tornyának helyén épülő sugár torony tetejére a gömböt és a keresztet. Ivanics Jusztin kiérdemesült házfőnök az ünnepségen tartott *„egy nem kidolgozott, mert súlyos szembaja miatt most sem írnia, sem olvasnia nem szabad, hanem egy rögtönzött beszédet, mely szívből jött és szívhez talált.*" Prédikációja, a gömb és kereszt megáldása után a következőket mondta: *„... a gömbbe az utókor számára örök emlékül üvegbelsejű bádogedényt helyeztek el. Ez tartalmazza nemcsak a legfőbb világi és egyházi elöljárók neveit, hanem a legbuzgóbb adakozók, az adománygyűjtők, a koszorúsleányok és az építők neveit is. Továbbá az utókor számára itt van elhelyezve 1, 4, 10, 20, 25 krajcáros, 1 ezüst forint és 1 drb. magyar aranypénznem, hogy ha századok múlva lebontatik e torony, lássa az utókor, minő pénznemeket használtak ősapáink, a régi Jászmagyarok. Most úgy a gömböt, mint a keresztet rendeltetési helyére bocsátom. Indulj te gömb, földünk jelképe!*

Indulj te Kereszt! Hirdesd ott a magasban tündökléseddel annak dicsőségét, ki e föld lakóit, az emberiséget megváltotta, vagyis az Úr Jézus Krisztust századokról, századokra! Ámen." – a háztörténetből származó idézet Szántó Konrád könyvében olvasható.

A Historia Domusban a következőket jegyezték fel 1892. szeptember 20-án. „*Ma délben olvastatott fel a Galgóczon 17-én tartott káptalani gyűlés határozata melynek következtében a házfőnök Ivanics Jusztin saját kérelme folytán lemondván részint szembaja, részint gyengélkedő egészségi állapota miatt áthelyeztetett saját kívánsága szerint szülőföldjére Szabadkára. Itt helyben lakott 26 évig, volt tanár később tanár és vikárius, legvégül tanár és házfőnök. Szolgált hazájának 1848/49-ben mint honvédőrmester újra mint tanár nevelvén úgy az egyháznak, mint a hazának derék egyházi férfiakat s lelkes honfiakat. A tartományfőnök következő szavakkal tisztelte meg levélben lemondása folytán a távozandót: A Provincia nevében köszönöm összes fáradozásaidat és munkálkodásaidat, melyeket éveken keresztül a jászberényi kolostor érdekében tettél; itt e földön a Provincia évkönyveiben fel lesznek azok jegyezve; a jobbak hálája kísér, saját öntudatod vigasztal és boldogít, túl a síron pedig a jóságos Isten megáld. A többit élőszóval fogom elmondani, ha becses személyedhez szerencsém leend.*"

A Maria-Theresiopolitani Conventben (Szabadka) 1895-ig, mint emeritus és rendkívüli hitszónok, gimnáziumi tanár, a testvérek és a klerikusok gyóntatója élt, de életének 63., rendi tagságának 45. és pappá szentelésének 40. évében elhalálozott.

Jászberényi iskolai tevékenysége

A fenti idézetek bizonyítják, hogy jó cél érdekében dolgozott a conventben és dolgozott a főgimnáziumban is. 22 éven át főleg hittant, latint, magyar nyelvet tanított, de ha szükség volt rá, akkor földrajzot, természetrajzot is.

Például az 1880/81-es tanévben a II. osztályban voltak természetrajz órái, heti két alkalommal. A téli időszakban 30 órában állattannal foglalkoztak. A tárgyalt anyag *Nevezetesebb gerinczesek, ízelt lábúak, férgek, puha testű állatok szemléltető leírása* volt. A nyári időszakban 25 órában *Az elterjedtebb virágos és virágtalan növények szemléltető leírása, ismertetése* volt a feladat.

Minden évben az I. osztályok osztályfőnöke volt. Az 1887/88-as osztályában vallástan órákon az Egri nagy katekizmus tankönyv segítségével a következőkről beszéltek: „*Az ember rendeltetése és végczélja. A hit; apostoli hitvallás; a parancsok; a ker. igazság; az isteni kegyelem eszközei: szentségek és az imádság.*"

A tanítás mellett az iskola életének más területein is részese volt. Az 1882/83-as tanévtől az ifjúsági, önképzőköri és segélyzőegyleti könyvtár őreként, később pénztárosaként tevékenykedett.

Az iskolán kívül a középiskolai tanáregylet tagja, és a helybeli honvédegyesület választmányi tagja volt.

Az iskolába kerülésétől fogva évente jutalmat ajánlott fel különböző indoklással. Így például a hittudományokban kiemelkedő tudást tanúsító tanulónak. Az 1869/70-es tanévben pedig az *irályképzésre (írásmód) tűzött ki lelkes jutalmat... azon ifjunak, aki akár kötetlen szövegben akár lyrai dolgozatban az új honvédeket a leghatásosabban serkenti, hogy a régibb honvédeknek méltó utódai legyenek.*

Az 1882-es év nevezetes év volt P. Ivanits Jusztin számára, ekkor volt 50 éves és 25 éve tanított. Az évkönyvben a következő olvashatók erről: „*A tanári kart érdeklő e rovat alatt említjük meg, hogy tanári karunk egyik köztiszteletés szeretetben álló veterán tagja: n.t. Ivanits Jusztin, sz. Ferencrendi áldozó pap úr, ki intézetünknél 13 év óta oly kitűnő sikerrel működik, ez iskolai év april hó 13-án ülte meg tanárkodásának 25-ik évfordulóját, mely alkalomból az ünnepelt tanférfiú fényes érdemei – egy, a fensőbb tanhatóság által kiállított elismerő iratban lőnek méltatva. A főgymnásiumi tanbizottság jegyzőkönyvi kivonaton egy küldöttség által értesíté a szerény tanügyi napszámost elismerő és hálás érzelmeiről;a tanári kar és az ifjuság szeretetének, becsülésének igaz tiszteletének emlék-adományok által adott őszinte kifejezést. Mire e derék jubilans könyek közt azzal válaszolt: hogy megtakarított szerény filléreiből: 100 frtos ösztöndíj-alapítványt tett, egy szorgalmas és jóviseletű tanuló számára. Melynek 6 százalékát már ez iskolai évre is hozzácsatolta. Ehez úgy véljük nem kell commentár.*"

Az ösztöndíj-alapítványt a következőképpen fektette le: „*Mélyen tisztelt Tanegylet! Alulírott 1882-ik évben Isten kegyelméből kétszeres jubilaeumot vagyok szerencsés megünnepelhetni, ez évben töltvén be életéveim 50-ik, tanpályáni működésemnek pedig 25-ik évét. Ennek emlékét megörökítendő s mintegy hálát adandó Istennek e nagy kegyelemért, tehetségemtől kitelhetőleg egy 100 frtos alapítványt azaz: egy száz osztr. Ért. Forintot teszek le a jászkerületi tanegylet kezeibe oly kéréssel, hogy annak évi kamatját a jászberényi gymnasium tanulói közül egy oly – akár helybeli akár vidéki – róm. kath. Tanuló nyerje évenkint, míg a jászberényi gymnásium fönáll, ki úgy az erkölcsi viseletben, mint a hittani tanulmányokban tanusított szorgalma által azt leginkább kiérdemelte, a folyó évre ide csatolva a rendszeres kamatot, 6 frtot; melynek elnyerőjét évenkint a tekintetes tanári kar jelölendi ki, s mely jutalomdíj minden évben a tanév végén, a zárünnepély alkalmával leszen kiadandó. Midön a föntnevezett összeget, 100 frtot osztr. értékben, annak ez évi kamatjával 6 frttal osztr. értékben van szerencsém a tan.egyleti Elnök, Tekintetes Beleznay Ignácz úrnak kamatozás letéteményezése végett, ezennel átszolgáltatni, honfiúi üdvözlettel vagyok a tanegylet mélyen tisztelt egyes és összes tagjainak Jászberényben, 1882. április hó 13-án alázatos szolgájok: Ivanits János Jusztin s.k. Szent-Ferencz rendi áldozár és főgymn. tanár*"

Az Ivanits János Jusztin jutalomalapítvány még az 1913/14-es tanévben is aktív volt.

Az iskolai könyvtár állományát évente több kötettel gyarapította. Például az 1880/81-es ajándékai *Szabályok a gymn. tanárjelöltek vizsgálatára és Szepesi Imre Elemi latin nyelvtan 1867* című könyve, az 1881/82-es tanévben pedig Kiss Bálint *Magyar régiségek 1839* és Tomor F. és Várady A. *Magyar olvasókönyv 1882* (két kötetet) könyvek.

1890/91-ben tanárkollégájával, Horváth Istvánnal együtt a Nádor- vagy Sasos kertben kialakított új nyári torna- és játszótér körüli zöldítésre, ültetésre orgona, hibiszkusz és más cserjéket adományozott.

1892-ben a gimnáziumban töltött 22 év után befejezte a tanítást. A tanév évkönyvében erről a következők olvasható: „*Főt. Ivanits Jusztin, Sz.-Ferenczrendű áldozópap és házfőnök, a ki főgymnásiumunknak 22 éven át fáradhatatlan tanára és buzgó II. hitszónoka volt, s e kétirányú működésével nem*

(folytatás a 8. oldalon)

(folytatás a 7. oldalról)
múló érdemeket szerzett az ifjuság nevelésének alapvető munkája körül, – a jelen tanév elején elhatalmasodott szembaja miatt tanári állásáról leköszönt."

Életével, munkájával példamutatón hozzájárult ahhoz, hogy a főgimnázium tanulói sikeresen megállják helyüket az iskola befejezése után.

Azt írtam a bevezetőben, hogy elsősorban a természettudományokat tanítók munkássága érdekel, de a többi tantárgyat tanítókét is fontosnak tartom. S lehetőségem nyílt arra, hogy a többi tantárgyat tanítók munkájára is kicsit rálássak.

Úgy vélem, mind az öt szerzetestanár polihisztor volt, hiszen az ismeretek széles tárházát tanították, a magyar nyelvtől a természettudományokig. Bár a három, 1850-es évekbeli iskolai évkönyv csak vázlatosan, szűkszavúan tájékoztat arról a munkáról, melyet Lukács Zachar, Gressner Miklós és Kummer Ignác tanárok végeztek, Vágó Ferenc és Ivanits Jusztin tevékenységéről többet megtudhattunk, a tanított anyag bemutatásával azonban mindegyiküknél bizonyítható, hogy a 19. század legújabb ismereteit igyekeztek átadni a tanulóknak.

S egy kicsit képet kaphatunk az akkori fogalmakról, fogalmazásról, melyek tartalma ma is megvan. Valóban az általános műveltség és a tudományos ismeretek megszerzésében segítették diákjaikat, s hozzájárultak a gimnázium erős alapjának kialakításához.

Források:

1. *http://archivum.ferencesek.hu/index.php?modul=dokumentumok&ut=I.%20Enchiridion/02%20Irodalmi%2t%E1j%E9koztat%F3&behiv=40%20Ferences%20szerzetesek.htm*
2. *A jászberényi gimnázium évkönyvei 1852/53, 1854/55, 1857/58, 1869/70, 1874/75 és 1892/93 közöttiek*
3. *Dr. Szántó Konrád. A jászberényi Ferences Templom története, Ecclesia 1974*
4. *Historia Domus 1855- 1893 között*
5. *Dr. Suba Györgyné: Cipruság – Virágszál, Isten országának munkásai Jászberényben, Jászok Egyesülete, KÉSZ jászberényi csoportja, Nagyboldogasszony Főplébánia Jászberény, 2015*

Csörgő Terézia nyugalmazott biológia-kémia szakos tanár

JÁSZSÁGI FESTŐK
Vágó trilógia 2. rész

Miért nem valósult meg Vágó Pál nagyszabású terve„A történelmi díszmenet" a Millenniumi ünnepségen?

Magyarország fennállásának ezredéves évfordulóját országszerte 1896. május 2. és október 31. között óriási rendezvények sorozatával ünnepelte az ország. Ebben a rövid cikkben arra próbálunk választ adni, hogy Jászapáti szülötte, a kiváló jász festő, Vágó Pál milyen grandiózus tervvel – amely a történelmi díszmenet néven vált országosan ismertté – akart hozzájárulni az ezredéves évforduló méltó megünnepléséhez.

A millenniumi történeti díszmenet terve Vágó Pál eredeti ötlete volt. Hogyan és miért született a díszmenet gondolata? Az erről szóló eredeti dokumentumot Vágó Pál főmérnök – Vágó Pál fia – találta meg elhunyt apja hagyatékában. A nagy mester így fogalmazott: *„A menet gondolata 1895. év márciusában született Stróbl műtermében. Nem vártam tőle semmiféle hasznot, egyedül hazám ezredéves ünnepe fényét, annak történeti nagyságát akartam a külföld előtt bemutatni. Ez volt a legfőbb hazafias ambícióm.*"

Már 1895 áprilisában a millenniumi bizottság tagjai megtekintették a tervét. Az ötletet kivétel nélkül mindenki kitűnőnek találta csak a megvalósítási költségek biztosításával, és ennek előteremtésében volt mindenki nagyon bizonytalan. Országszerte igen nagy volt az érdeklődés a terve iránt és nagyon sokan a millenniumi évforduló egyik legméltóbb rendezvényének tartották Vágó Pál elképzelését.

Az ezredéves kiállítás parlamenti nagybizottsága miután megismerte a tervet, vezetőjének Wekerle Sándornak – volt miniszterelnök – is nagyon megtetszett, folyamatosan többször is megtekintette, és megígérte, hogy minden tőle telhetőt megtesz a terv megvalósítása érdekében. A kormány részéről Wlassics Gyula közoktatási miniszter is többször megtekintette Vágó terveit. A nagyméretű rajzok miatt a terveket Stróbl Alajos neves szobrász műtermében állították ki. A terv eszméje, szellemisége megnyerte a minisztert is, és a látogatás végén rögtön megígérte a tervezet támogatását. Az oktatásért felelős miniszternek még olyan terve is volt, hogy a díszmenet vázlatai legyenek maradandóak, és azt a későbbiekben az iskolák fel tudják használni a magyar történelem oktatásában. A művészvilág kiemelt tagjai is rendkívüli érdeklődést tanúsítottak és a terv egyik leglelkesebb támogatója Stróbl Alajos szobrászművész volt. (lásd a korabeli fényképet) A nagy szobrászművész a sajtónak úgy nyilatkozott – *„A terv engem teljesen elragad, képzetemet folyton foglalkoztatja és nincs hőbb óhajom annál, hogy a diadalmenet ügye megvalósuljon. ... De szégyen is lenne, ha mi magyar művészek, nem állanánk elő ilyen tervvel és azt megvalósítani ne tudnók.*"

Vágó Pál tervének elsőszámú támogatója a Magyar Képzőművészek Egyesülete lett. Külön bizottságot alapítottak, hogy a festőművészt a nagy munkájában támogassák. Azt tervezték, hogy egy külön e témával foglalkozó rendszeres értekezletet tartanak a nagyszabású terv gyakorlati megvalósítása érdekében. A közoktatásügyi miniszter rövid időn belül az előmunkálatokra 2000 forint anyagi támogatást adott. A díszmenetet intéző művészeti bizottságba Benczúr Gyula festőművészt és Alpár Ignác műépítészt is felkérték a terv támogatására.

Amikor Vágó Pál a minisztériumtól megkapta a megbízást terveinek elkészítésére, további két művészt kért fel munkatársa elképzeléseinek támogatásához. Az első Gyárfás Jenő, a magyar műtörténet kiváló ismerője volt, majd Nemes Mihály festőművészt választotta ki munkatársának, aki a magyar jelmezek egyik legnagyszerűbb ismerője volt. Későbbiekben még az előkészítési munkacsoport tagja lett Eisenhut Ferenc, aki orientalista festőművész volt. Nemes Mihály ebben az időben még egy további nagy terven dolgozott.

Az volt a célja, hogy összeállítja *„A magyar viseletek történeti albumát”*, amelyben fel lesz tüntetve a magyar viseletek eredete és fejlődése a Krisztus előtti ötödik századtól kezdve az 1900-as évekig bezárólag. Az előzetes tervek szerint a történelmi díszmenetet arra az időpontra tervezték, amikor Ferenc József magyar király meg fogja látogatni a millenniumi kiállítást.

A díszmenet rendezésére és a felvonulási jelmezek, kellékek elkészítésére a Nemzeti Szalon vállalkozott. A Nemzeti Szalon magyar képzőművészek és műpártolók egyesülete volt, amelyet Budapesten 1894. március 12-én alapítottak a hivatalos művészetpolitikával elégedetlen képzőművészek. Azt vallották, hogy *„abból a célból, hogy a magyar képzőművészet erkölcsi, anyagi és kulturális érdekeinek fölkarolását, a testületi szellem fejlődését előmozdítsa, a művészek és a közönség közti érintkezést élénkebbé tegye”*. A szükséges anyagi és erkölcsi támogatás megszerzésére el is indították a megfelelő lépéseket. A Szalon meg is akarta kötni a szerződést a művésszel. *„A Nemzeti Szalon igazgatósága* – írja Vágó – *jövedelmező üzletet látott a történelmi menet eszméjében, nem országos ünnepet, amely csak áldozattal valósítható meg... ez időtől kezdve köztem és a Nemzeti Szalon vezetősége között heves összetűzések napirenden voltak.”* Végül a szerződésbe olyan pontok kerültek bele, amelyet Vágó Pál nem fogadott el. Később bebizonyosodott, hogy ez a döntése hibának bizonyult, mert a Nemzeti Szalon mögött egy vállalkozókból álló konzorcium állt, és 400 000 forintot biztosított volna a rendezési feladatokra. Vágó Pál úgy határozott, hogy a terveinek megvalósítását más vállalkozókkal összefogva fogja megvalósítani.

Wlassics Gyula kultuszminiszter időközben úgy döntött, hogy a millenniumi díszmenet festmény- és vázlatsorozatát meg fogja rendelni egy később kijelölt közintézet számára. A mű elhelyezésének kiválasztása céljából egy külön bizottságot alapított, amelybe személyesen Hampel Józsefet, a nemzeti-múzeumi régiségtár igazgatóját, Marczali Henrik egyetemi tanárt és Alpár Ignác építőművészt nevezte ki. Kérésére a képzőművészeti tanács még Lotz Károlyt, Székely Bertalan festőművészeket, valamint Stróbl Alajos szobrászt is felkérték a bizottságban való részvételre.

Vágó 1895. szeptember végén levelet írt az országos millenniumi bizottságnak, hogy a tervezett díszmenet kerüljön fel az ünnepség hivatalos programjába. Véleménye szerint a történeti díszmenet egy kultúrtörténeti és egy nagy nemzeti hivatást fog megvalósítani. Vágó eredeti elképzelése és fő célja az volt, hogy a díszmenetet túlnyomó részben önkéntes toborzás útján fogják felállítani. Időközben már 370 000 forint gyűlt össze a munkálatok költségeinek a fedezésére. Vágó Pál talán abban is hibát követett el, hogy nem vállalkozásként kezelte tervét, hanem a vidékek lokálpatriotizmusára építette. Arra számított, hogy a menet előkelőségeit a főurak fogják adni, a köznemeseket képviselő menetet majd a középosztály fogja kiállítani, míg az egyes vidékek pedig a népi (táji) csoportokat állítják ki. Az eredeti tervei szerint például a Jászság adta volna a jász – „jazigok” (ahogy a korabeli sajtó fogalmazott) – csapatokat. A kun települések adták volna a kun csapatokat. Tervei szerint a palócok adták volna az avarokat. Az eredeti tervei szerint Zemplén, Borsod és Szabolcs megye állította volna ki a honfoglaló magyarokat. A díszkocsik, a jelvények és a fegyverek költségei mind a megszerzett pénzalapokat terhelte. Az rögtön látszott, hogy az eddig összegyűlt pénzösszeg nem lesz elegendő a nagy tervek kivitelezésére. A díszmenet tervét tartalmazó színes kartonok már csaknem a 19. század végéig készen voltak, és a városligeti korcsolyacsarnok tágas helyiségeiben állították ki. Vágó már bemutatta a külföldi újságíróknak is a díszmenet rajzait.

Vágó Pál végleges tervében még az is szerepelt, hogy az ezredéves ünnepségen lesz egy díszbandérium, amely bemutatja hódolatát Ferenc József osztrák császárnak és magyar királynak. A történelmi díszmenet pedig szeptemberben mutatkozik be, amikor is a német császár és több más uralkodó is tiszteletét teszi a fővárosban. *„A tényleges tervek szerint díszmenetben megelevenedtek volna a honfoglaló Árpád vezér párducos vitézei, Szent István hittéritői, Endre király keresztes vitézei, az Anjouk leventéi, Mátyás király fekete serege, Rákóczi kurucai, Mária Terézia nemes testőrei, azaz a magyar történelem legendás alakjai.”* A fő célja az volt, hogy ne kifundált jelmezekben, hanem olyan korhű díszruhában vonuljanak fel, amelyet a hősök maguk is viseltek saját korukban. A Budapesti Hírlap 1896. januári cikke szerint a Magyar Tudományos Akadémia még pályázatot is írt ki, hogy megszerezze a régi magyar viseletek hiteles leírását. Talán nem is volt szükség a pályázatra, mert pár lelkes kutató Pulszky Károly, Szendrey János és Gara Illés munkája alapján hazai és külföldi források segítségével a becses díszruha gyűjtemény össze is állt. Ott voltak a gyűjtésben a Zrínyiek, Rákócziak, Bethlenek, Eszterházyak, Nádasdyak korhű ruhái, amelyet a korábban már említett Nemes Mihály történeti festő az eredeti metszetek alapján megfestett. Gara Illés még olasz és más külföldi városokban felkutatta és megszerezte az eredeti szövetek alapanyagait. Nem véletlenül Velencében találta meg a legszebb selyem

(folytatás a 10. oldalon)

Vágó Pál és Stróbl Alajos a díszmenet vázlatával az epreskerti átriumban

(folytatás a 9. oldalról)
anyagokat, hiszen ennek a városállamnak a híres selyemszövői szállították Mátyás király óta a magyar urak díszruháihoz a selymet és a bársonyt.

A „Fővárosi Lapok" 1896. májusi száma szerint a szervezők még neves cégekkel szerződtek, ezzel biztosítva a Vágó-féle történelmi díszmenet megvalósulását. Többek között a „Van de Porten cég", a „Lord és Társa", egy bécsi bank és „Mezey Lajos konzorciuma" is aláírta a bizottság küldötteivel az előszerződést. Az aláírás Wekerle Sándor, Berzeviczy Albert és gróf Andrássy Tivadar tekintélyes és befolyásos főurak jelenlétében történt.

A vállalkozók kötelezték magukat, hogy 150 000 frt-ot bocsátanak a vállalatok rendelkezésére, amelyből Árvay és társa a kosztümöket fogja elkészíteni, a Lord és Társa pedig a díszmenethez a tribünöket fogja felállítani és berendezni. A történelmi díszmenet bemutatóját szeptember hóra tervezték. Még arról is döntöttek, hogy a korhű felvonulás ruháit majd a későbbiekben egy múzeumban fogják elhelyezni.

A tervek egyre grandiózusabbak lettek és ennek megfelelően a költségek rohamosan emelkedtek. A Budapesti Hírlap 1896. márciusi száma írta le először, hogy a vállalkozók – akik a költségeket fedezték volna – visszaléptek. Amikor eldőlt, hogy anyagi okok miatt végül elmarad a Vágó féle díszmenet, még az országgyűlésben is napirendre került az ügy. Holló Lajos képviselő interpellációt intézett Bánffy Dezső miniszterelnökhöz.

Még a „Protestáns egyházi és iskolai lapok" 1896. júniusi száma is foglalkozott az díszmenet elmaradásával. *„Megbocsáthatatlan hibának tartom, hogy a Vágó féle díszmenet pompás tervét elejtették."* – írta az újság egyik szerkesztője.

A felvonulás elmaradt, de Vágó Pál tervei azonban nem mentek feledésbe. A fővárosi sajtó még évtizedekkel később 1928-ban éppen a nagy művész halálakor is foglalkozott vele „Hová lettek Vágó Pál tervei és hová lettek a millenáris kartonok".

A Budapesti Hírlap cikke kiemelte, hogy fel kell támasztani Vágó Pál eszméjét, az ezredéves magyar gondolatot kifejező történelmi menetet. Más nemzeteknél (az íreknél, németeknél, angoloknál és olaszoknál) a hagyományos nemzeti felvonulások világszerte jól ismertek.

A díszmenet terve továbbra is állandó napirenden volt. Jókai Mór beszélt nagy lelkesedéssel a tervről. A nagy író így fogalmazott: *„Ezt a zseniális gondolatot feltétlenül meg kell valósítani, hogy a nemzet előtt megtestesüljön a magyarság ősi erejének évezredes diadalmas felvonulása és fegyveres hódító erejének nemzeti öntudatba való beoltása."*

Vágó mintegy kétezer kartont készített erről a millenáris menetről, amelynek nagy jelentőségét az fokozta volna, hogy nemcsak a millenáris esztendőben, *„de minden évben meg lehetett volna ismételni ezt a menetet"*, amely alkalmas lett volna arra, hogy a magyarság történelmi értékeit és érdemeit szemléltetővé tegye s úgy kifelé az országban és így *„a leghangosabb propagandája lett volna az ezredéves magyar gondolatnak."*

Szomorú zárszó, de ez a csodálatos terv nem valósult meg.

Források:

Budapesti Hírlap, 1895. április
(15. évfolyam, 89-117. szám)
1895-04-28 / 115. szám

Budapesti Hírlap, 1895. május
(15. évfolyam, 118-147. szám)
1895-05-08 / 124. szám

Budapesti Hírlap, 1895. május
(15. évfolyam, 118-147. szám)
1895-05-11 / 127. szám

Fővárosi Lapok 1895. június
(149-176. szám)
1895-06-18 / 165. szám

Fővárosi Lapok 1895. június
(149-176. szám)
1895-06-21 / 168. szám

Budapesti Hírlap, 1895. június
(15. évfolyam, 148-175. szám)
1895-06-23 / 169. szám

Fővárosi Lapok 1895. június
(149-176. szám)
1895-06-23 / 170. szám

Budapesti Hírlap, 1895. szeptember
(15. évfolyam, 238-267. szám)
1895-09-13 / 250. szám

Fővárosi Lapok 1896. május
(120-149. szám)
1896-05-23 / 142. szám

Metykó Béla
helytörténeti kutató

Oszétiai élmények

A jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület szervezésében virtuális utazást tettünk február 17-én Hortiné dr. Bathó Edittel, a Jász Múzeum igazgatójával Észak-Oszétiában a jászok kaukázusi rokonainál.

2016 nyarán tizenhárom fős jász delegáció járt Vlagyikavkázban, az ország fővárosában. Az igazgatónő a látogatás élményeit vetített képekkel gazdagon illusztrált beszámolójában osztotta meg a szépszámú érdeklődővel.

Lukácsi László
a rituális oszét ivóedénnyel
Fotó: K. N. K.

Az oszétek nagy becsben tartják a jász rokonságot, ennek egyik bizonyítéka, hogy a csoportot a köztársasági elnökük is fogadta. A hét nap sokrétű programja a kulturális élményeken túl gasztronómiai élvezetet is nyújtott, sőt a lenyűgöző szépségű Kaukázusban is kirándultak. Megrendítő képeket láttunk a 2004. szeptember 1-jei beszláni tragédia helyszínéről. A csecsen terroristák által túszul ejtett tanárok, diákok, szülők közül 334 fő halt ekkor értelmetlen halált, örök álmukat az Angyalok Városában alusszák.

A hagyományosan megterített oszét ünnepi asztal látványa még a fotókon keresztül is maradandó élményt nyújtott.

A sokrétű ismeretanyagot tartalmazó est élményszerűségével közel hozta ezt a távoli szép országot, vendégszerető, hagyománytisztelő lakóival.

Dr. Körei Nagy Katalin
hagyományőrző

Lajosmizse községgé alakulásának első stációja 1854–1861

Jeles esztendő 2017 Lajosmizse életében. Lajos, Mizse és fél Bene puszta 140 éve, 1877-ben nyerte el teljes függetlenségét Jászberénytől, s vált az akkori Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye önálló községévé. A napjainkra várossá fejlődött hajdani község születésnapi ünnepségén, 2017. március 17-én rendezett konferencia előadói a helység történetét mutatták be a régészeti korszakoktól napjainkig. Magam is részese voltam az ünnepi eseménynek, ahol Jászberény hajdani kiskunsági pusztáinak első önállósulásáról, közigazgatási községgé alakulásának és működésének hat esztendejéről tartottam előadásomat.

Úgy gondolom, mondandóm születésnapi meglepetés volt, hiszen az ismertetett közigazgatási község szervezetéről korábban a Lajosmizseiek sem tudtak. Az 1854–1860 közötti önállósodás dokumentumait eddig senki nem tárta fel, azok a Bach-korszak sokáig rendezetlen iratai között rejtőztek, és soha nem keltették fel a kutatók érdeklődését. A rendkívül rossz fizikai állapotban lévő iratok az 1980-as években kerültek Kiskunfélegyházára. Abban az időben a kiskunfélegyházi levéltárban dolgoztam, s levéltárosként megbízást kaptam az ömlesztett, úgynevezett limbus anyag rendezésére, kutathatóvá tételére. A feladat teljesítése szinte lehetetlennek tűnt, de végül több éves munkával mégis sikerült. Teherautónyi papírhalmazt kellett a proveniencia elve alapján – iratképző szervek szerint – rendezni, három korabeli járás iratait szétválogatni, s az eredeti rendszert helyreállítani. Közben a papírtömegből előkerültek az egykori iktató és mutatókönyvek lapjai, melyeket további aprólékos munkával ismét kötetekké formálhattam. Ezek a segédkönyvek ma már nagymértékben megkönnyítik a kutatást. A levéltáros természetéből adódik, hogy a reménytelennek tűnő hatalmas munka közben sem feledkezik meg a kutatásról. A levéltáros a legpenészesebb és legtörékenyebb papírdarabban is a történelem forrását látja, és nem tud ellenállni a késztetésnek, hogy feljegyezze a frissen szerzett ismereteket, de legalább az ismeretek elérhetőségét. Így történhetett, hogy csaknem három évtizede őriztem céduláim között a Lajosmizse közigazgatási községgé alakulását igazoló iratok levéltári jelzeteit. Bevallom időközben megfeledkeztem létezésükről, a rendezés során készített jegyzeteimről, hiszen kutatásaim más témákra terjedtek. Emlékezetem azonban felfrissítette a bevezetőben említett ünnepi konferencia szervezőinek kedvessége, akik – a többi előadóhoz hasonlóan – felkértek a közreműködésre. Töprengtem, miről tarthatnék én előadást ezen a jeles napon, amikor hirtelen eszembe jutott a hajdani rendezés. Nagy örömömre feljegyzéseim előkerültek céduláim rengetegéből és elvezettek az eredeti dokumentumokhoz. Úgy éreztem a sors megjutalmazott. Egykori reménytelennek tűnő rendezési munkám eredményesnek bizonyult, s feltárult Lajosmizse önálló közigazgatási község megalakulásának története, önállóságának hat esztendeig tartott első stációja. Tekintettel arra, hogy az előadás teljes szövege megjelenésre vár, kérem az olvasókat fogadják el előzetesként a téma rövid összefoglalását.

LAJOSMIZSE KÖZIGAZGATÁSI KÖZSÉG MEGALAKULÁSA

A kezdetekről ismert szórvány adatok szerint Jászberény kiskunsági pusztáira 1815-ben érkeztek az első telepesek. 1826-ban a váci püspökség részére készült összeírásban már 470 lakost jegyeztek fel. Közöttük voltak állandóan a pusztán lakók és olyanok is, akik csak időlegesen tartózkodtak ott. Az teljes bizonyossággal kimondható, hogy a pusztákon lakó népesség száma egyre gyarapodott. Az 1850-ben bevezetett új adók beszedésének és kezelésének gördülékennyé tételére a már meglévő községek mellett, a jelentősebb népességszámmal bíró pusztákat úgy nevezett adóközségekké nyilvánították. 1851 februárjában Lajos-Mizse és fél Bene puszták közösen alkottak egy adóközséget. Az új adóközség adóigazgatása 1851-től elszakadt Jászberény anyaváros igazgatásától. A puszta további önállósodásának törekvései azonban csak 1854-től erősödtek fel, amikor a járási hivatalokra hárult túlzott teher miatt sikerült elnyerniük Bibó Károly kunszentmiklósi járási kapitány támogatását. A támogatás hatására Jankovich György főkapitány belátta, hogy az anyavárostól való távolság és az igazgatási szervezet Alexander Bach belügyminiszter által elrendelt megváltoztatása napi akadályokat okoz a hivatali irányításban. Ezért 1854. október 29-én kelt leiratában Jankovich főkapitány a közszolgálat és a pusztai birtok kényelmére *Lajos és ½ Bene pusztát az anya községétől, Berénytől közigazgatási tekintetben függetlennek* nyilvánította.

Alig telt el két esztendő, amikor jelentkeztek az önállósodásból fakadó problémák, melyek természetszerűen a közigazgatási község működési költségeinek fedezetéhez kapcsolódtak. Bibó járási kapitány több pénzügyi forrásra tett javaslatot. A javaslatok megvalósítása azonban nem történhetett meg a pusztai lakosok és az anyaváros egyetértése nélkül, melynek elnyerését egy közös gyűléstől remélték. Közben megtörtént a községi hivatalok helyének kijelölése. A pusztabíró a vendégfogadó és az ideiglenes imaház körül vasárnap és ünnepnapokon az összegyűlt népnek hirdetéseket tartott, adóbeszedést végzett, de szükség lett volna egy alkalmas önálló hivatali lakra.

A község igazgatási feladatait egyre részletesebben meghatározták. A pusztabíró köteles volt a levelezéséről és a működéséről jegyzőkönyvet vezetni. Jogai az állandó lakosokra vonatkoztak, számukra marhás levelet, útlevelet, bizonyítványokat adhatott, ezeket a kunszentmiklósi kapitányi hivatal érvényesnek ismerte el. Kinevezték a községi tanács személyi állományát és megállapították tevékenységi körét. A község szervezeti életének szabályozása azonban nem oldotta meg a fenntartási költségek előteremtését, a megoldást az 1856. május 20-ra kitűzött közgyűléstől várták. A tanácskozásról, melyet a Lajosi vendéglőben a járási kapitány elnökletével tartottak jegyzőkönyv készült. A közgyűlés tárgya Lajos-Mizse és Bene pusztáknak, mint önálló községnek a rendezése volt. Az anyaváros küldötteinek és a pusztai lakosok képviselőinek előzetesen összeállított javaslatokról kellett dönteniük.

Jászberény már januárban megajánlott a működési költségekre 2400 pft-ot vagy 379 kila gabonát a puszta jövedelméből, amit a pusztabíró évi elszámolási kötelezettséggel kezelhetett volna. Az építendő imaházra az anyaváros

(folytatás a 12. oldalon)

(folytatás a 11. oldalról)
1200 pft-ot, a nagyvendéglő évi haszonbérét ajánlotta. Ami a puszta felosztását illette, arról márciusban nyilatkozott Jászberény, de az érvényes 12 évig tartó haszonbér letelte előtt nem tartották célszerűnek a felosztást, egyébként mind a tanács mind a lakosság egyetértett a községgé alakulással. Fodor Ferenc 1942-ben megjelent művéből tudjuk, hogy Jászberény 1856-ban a község helyének 800 kh területet jelölt ki, amelyet 120 darab 800 négyszögöles telekre osztottak fel és bocsátottak áruba, de a telkek után legeltetési jogot nem adtak el, az a berényieké maradt. A májusi közgyűlésen javaslatot tettek a pusztabíró és a jegyző éves fizetésére, továbbá meghozták a községi igazgatás működéséhez szükséges további határozatokat. Jászberény javaslatát elfogadták a költségfedezetre vonatkozóan és a pusztafelosztás elhalasztásáról. A pusztabíró megbízatását véglegesítették, döntöttek egy jegyző kinevezéséről és a szükséges adminisztráció, azaz a jegyzőkönyv vezetésének és a hatósági bizonyítványok kiadásának módjáról.

A Jászkun kerület főkapitánya 1856. július 26-án jóváhagyta a község szervezetét. A főkapitányi leirat ismételten kimondta, hogy „*A Lajos-Mizsei puszta – az t.i. melly a Jászberényi belső határ kiegészítő részéül tekintetett – közigazgatási szempontból ön álló községet képez s nevezett anya községtől e tekintetben semmi néműfüggősége nincsen.*"

Az immár szervezett közigazgatású új község lakossága 1857 őszére paplakot építtetett és elhatározták, hogy adománygyűjtést kezdenek új templom vagy imaház építésére. A gyűjtéshez megkapták a szükséges engedélyt. Az első adományozók Halas és Majsa községek voltak. Kovács Lőrinc főbíró és ifj. Kléger József jegyző még 1859-ben is betöltötte hivatalát és megkapta a fizetését. A pusztai község árvaügyekben Kunszentmiklóssal, Szabadszállással, Fülöpszállással és Lacházával együtt a Kunszentmiklósi cs. kir. Járási Árvabizottmány kerületéhez tartozott. Tehát azokat a feladatokat, amelyeket helyben nem lehetett elintézni a járási hivatalban látták el.

1860-ban megjelent az új alkotmányos korszakot megalapozó *Októberi diploma,* hatására visszaállt a régi megyerendszer, s a Jászkun kerület 1848 előtti szervezete. A helyreállított kerület első közgyűlésén, 1861. január 16-án, a jelenlévők határozatban rendelkeztek a jász települések pusztáinak a régi rend szerinti visszacsatolásáról. Lajosmizse, bár az előző időszakban külön községet képezett, visszarendeltetett az anyaközség hatósága alá. A közigazgatási község önálló élete 1861-ben áldozatul esett az országos változásoknak, a politikai élet konszolidálódásának.

Visszatekintve az önálló község rövid életére, megállapíthatjuk, hogy hat esztendejüket a hivatali rendszer elvárásai terhelték, s amikor végre megszerveződtek és kiszabadultak a bürokrácia hálójából, áldozatul estek egy magasabb eszmének, melynek szellemében a politika formálói Magyarország önállóságát törekedtek helyreállítani. Tudjuk, a puszták lakossága nem mondott le a községgé szerveződésről, de az önállósodásra 1877 tavaszáig várniuk kellett.

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet
levéltáros, ny. múzeumigazgató

Búcsú Balog Jánostól,

a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott igazgatójától (1928–2017)

Jól tudjuk, hogy életünk fonalát az égiek tartják kezükben, s egyszer mindnyájunkért eljön a „szekeres." De bármikor érkezik is el a búcsú pillanata, az mindig szomorúságot, fájdalmat és véghetetlen bánatot hoz. Ezt éreztük mi is, amikor megkaptuk a hírt, hogy Balog János, a jászberényi Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott igazgatója itt hagyott bennünket. Tudtunk betegségéről, de ismertük szívósságát, élni akarását... és bíztunk a csodában.

Balog János 1928. december 13-án, Jászfelsőszentgyörgyön született paraszti családban, és őseitől végtelen szorgalmat, kitartást és erős akaratot kapott örökül. A hat elemit szülőfalujában végezte, majd Horthy-ösztöndíjasként a jászapáti gimnáziumba került, ahol 1949-ben érettségizett. Innen útja a budapesti tudományegyetemre vezetett, ahol magyar-latin szakos középiskolai tanári képesítést szerzett. Ezután visszatért szülőföldjére, és a nagy múltú jászberényi Lehel Vezér Gimnázium tanára lett, majd 14 éven át igazgatóként eredményesen vezette az intézményt. Később több évig dolgozott megyei szakfelügyelőként is, majd 1990-ben a jászárokszállási gimnázium igazgatójaként ment nyugdíjba.

Balog János igazi klasszikus műveltségű tanáregyéniség volt. Élvezetes magyar, latin és olasz nyelvi óráit szerették a diákok. Szépen artikulált, tiszta magyar nyelven beszélt, meg-megtűzdelve mondandóját egy-egy veretes latin kifejezéssel, vagy mondattal. Külön élmény volt, mikor mélyzengésű hangján felolvasott egy-egy verset.

Balog János

Nekünk, egykori tanítványainak ő volt az IGAZGATÓ ÚR, akit szerettünk, tiszteltünk, és bármilyen gondunkkal, bajunkkal felkereshettük, mert mindig segített. Nyugdíjasként is aktív közéleti tevékenységet végzett. Több civil szervezetnek volt segítője, támogatója, s néhány munkájában még tisztséget is vállalt. Az 1994-ben létrehozott Jász Múzeumért Alapítványnak ő volt első elnöke, s ezt a sok munkát igénylő feladatot 14 éven át végezte nagy odaadással és szeretettel. Elnöksége alatt indította el az Alapítvány nagysikerű kiadványsorozatait, és a Redemptio című honismereti lapot.

János bácsi – mert nagyon sokan így tisztelhettük őt – Jászberény oktatási, kulturális életének közismert és köztiszteletben álló személyisége volt. Több évtizeden át végzett elkötelezett oktatói, nevelői, igazgatói és közéleti munkáját 2011-ben Jászberény Városa Díszpolgári címmel ismerte el.

Ám évei számának szaporodásával egyre súlyosabban nehezedtek rá a mindennapok terhei.

De ő mégis, sokáig korát meghazudtoló erővel dolgozott kertjében, vagy fia tanyáján. A nehéz súly alatt azonban még a legerősebb fa is összeroppan. Hirtelen elment szeretett fia, majd néhány év múlva felesége is... és hamarosan ő is követte szeretteit. Február 9-én Balog János Igazgató úr is itt hagyta a földi világot, s elment abba a messzi, titokzatos országba a családtagjai után.

Március 3-án, egy csendes, tavaszias péntek délután vettek tőle búcsút családtagjai, rokonai, ismerősei, egykori tanítványai a jászfelsőszentgyörgyi temetőben. A tanítványok nevében dr. Rózsa György köszönt el a szeretett tanártól. A ravatalon azonban János bácsi mellett ott volt felesége, Rózsa néni, és fiuk, János urna-koporsója is, így a búcsú szavai értük is szóltak.

Kedves Igazgató Úr, drága János Bácsi! Megtiszteltetés volt téged ismerni, tanítványodnak és „munkatársadnak" lenni. Nagyon köszönöm, hogy egész életemben számíthattam biztató szavadra, támogatásodra. Adjon az Ég Neked békességet, s örök nyugodalmat!

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeum igazgatója

In memoriam Szalkári Rózsa
(1936–2017)

A jászsági képzőművészet egyik meghatározó egyénisége hagyott itt bennünket 2017 januárjában. Szalkári Rózsa, aki Deme Rozália néven 1936. október 10-én született Jászapátiban. Pályája a Jászságból Budapestre vezetett, ahol megtalálta hivatását, boldogulását és a szerelmet is. Nyugdíjba vonulása után, 2005-ben visszatért szülővárosába, és élénken bekapcsolódott a helyi művészeti és kulturális életbe. Fáradhatatlan jó kedvvel alkotott, s egymás után kerültek ki keze alól a szebbnél szebb tájképek, csendéletek, és virágábrázolások. Úgy tudta a virágokat festeni, hogy még a „lelküket" is látni engedte. A múló időnek azonban ő sem tudott megálljt parancsolni.

Már egy ideje betegeskedett, mikor egyszer csak végleg kihullott kezéből az ecset... 80. születésnapja után néhány héttel hagyta itt szeretett szülőföldjét. 2017. február 10-én, pénteken a jászapáti temetőben sokan gyűltek össze: barátai, ismerősei, művésztársai, tisztelői, hogy végső búcsút vegyenek a virágok festőjétől, Szalkári Rózsától. A Jászság nevében Pócs János országgyűlési képviselő, Jászapáti Város nevében Farkas Ferenc polgármester, a művésztársak nevében pedig D. Kovács Júlia, a Jász Alkotók Köre elnöke búcsúzott a jászok „szeretett Rózsájától". A továbbiakban közöljük D. Kovács Júlia búcsúzó szavait:

„A Jász Alkotók Köre tagjai nevében, annak elnökeként szólok: ma végső búcsút veszünk Szalkári Rózsa művésztanártól, a Jász Alkotók Köre örökös tiszteletbeli elnökétől, a JAK Jászapáti Művésztelepe örökös tiszteletbeli művésztelep-vezetőjétől, a Jászok Egyesülete jelentős személyiségű tagjától, a Független Magyar Szalon Képzőművészeti Egyesületalapító tagjától, a Művészetbarátok Egyesületének tagjától.

Szalkári Rózsa

Minden ember törekszik arra, hogy életében alkosson valami maradandót, tegyen valami örökre emlékezeteset, vagy csak igyekezzék úgy élni, dolgozni, hogy akik ismerték, azok szeretettel és elismeréssel gondoljanak rá. Szalkári Rózsa életében mindezeket meg tudta valósítani. Rajztanárként tanított, tanítványai szeretettel emlékeznek rá. Ecsetje alól számos kép került ki, sokan büszkén mondhatják el, hogy őriznek festményt Szalkári Rózsától. Gondolatait, érzéseit, emlékeit, a jászföldhöz való kötődését csendéletek, tájképek, életképek őrzik.

Szervezőkészségét bizonyítja, hogy kiemelkedő közösségalkotó ereje is volt. Két évtizede annak, hogy a Jászok Egyesülete tagszervezeteként kigondolta és létrehozta a Jász Alkotók Körét, festőket, grafikusokat, írókat, költőket tömörítve egy művésztársasággá azok közül, akik a Jászságból elszármaztak, de fontos számukra a szülőföldhöz való kötődés.

És az első, emlékezetes 1995 nyarán, Budapesten a Gellért Szállóban rendezett kiállításunk óta eltelt két évtized, immár további 65 közös kiállítása igazolta a gondolat helyességét és életképességét.

Ahogyan azon gondolata is megvalósult, hogy a Jász Alkotók Köre Jászapáti Művésztelepe értékes két hetet tud eltölteni itt, Jászapátin, ahogyan ő ezt 1996-ban kigondolta, támogatókat szerezve megvalósította és szervezte is a legutolsó időkig, 2014-ig.

Évente, július első két hete a Jász Alkotók Köre tagjai közül sokaknak úgy telik, ahogyan ezt Szalkári Rózsa megálmodta, hogy itt Jászapátin közösen alkotnak a máig Jászságban élő művészekkel együtt, egymás társaságában úgy alkotnak, hogy közben tanulnak egymástól. És ahogyan ő ezt bevezette, évről évre tanítanak is a művésztelep rajztanárai olyan érdeklődő fiatalokat, akik a Jászságból a környező településekről azért érkeznek a művésztelepre, hogy itt tanuljanak rajzolás-festést a művésztanároktól. Szalkári Rózsának köszönhető az a két kisfilm is, amelyben a művésztelep médiacsoportjának kérésére emlékezik saját életútjára egy portréfilmben, és a másikban pedig a művésztelep 20 éves fennállására, működésére. Ezek a kisfilmek tették a gondolatait immár pótolhatatlanul emlékezetessé.

De a gazdag életútnak is egyszer vége szakad, ha felülkerekedik a törékeny életen a betegség, elérkezik az utolsó lélegzetvétel, az utolsó szívdobbanás, ha kihull a kézből az ecset, és nincs több festmény, nincs már több baráti szó, jó tanács, baráti ölelés. Örökre búcsúzunk. Kérjük Istent, adjon örök nyugodalmat Szalkári Rózsa festőművésznek, művésztanárnak, a Jász Alkotók Köre alapító, örökös és tiszteletbeli elnökének, a Jász Alkotók Köre Jászapáti Művésztelepe örökös, és tiszteletbeli művésztelep vezetőjének."

Konferencia Lajosmizse múltjáról

2017. március 17-én Lajosmizse önálló településként történt megalakulásának 140. évfordulója alkalmából a helyi művelődési házban konferenciát rendeztek. Az egybegyűlteket Guti Istvánné, a művelődési ház és könyvtár igazgatónője köszöntötte, majd Basky András polgármester nyitotta meg a konferenciát. Kovács Gáspár zenés műsort adott elő Balog Csaba Lajosmizse eredetével kapcsolatos gyűjtéséből.

Wilhelm Gábor és dr. Sárosi Edit régészek számba vették a Lajosmizse területén végzett régészeti feltárásokat. Már eddig is fontos leletek kerületek elő – jórészt az M5-ös autópálya munkálataihoz kapcsolódva – bronzkori, szkíta, szarmata és Árpád-korból. A város szempontjából meghatározó, hogy a középkori települések jórészt a tizenöt éves háború (1591–1606) idején pusztultak el.

Dr. Kürti László antropológus, egyetemi tanár Lajos és Mizse puszta legeltetéses használatáról és az 1815-ös első ismert pusztai megtelepedőkről is szólt.

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet levéltáros-történész, az MTA doktora Lajosmizse történetének egy eddig ismeretlen fejezetét mutatta be a levéltári iratok alapján. Előadásában az 1854–1861 közötti korszakról beszélt, amikor bár csak rövid időszakra, de Lajosmizse önálló településsé válhatott. Furcsa módon ugyanis az önkényuralom idején vált önállóvá a település, és a magyar alkotmányt rövid időre visszaállító 1860-as októberi diploma hatására süllyedt vissza pusztává. Ezt követően pedig egészen 1877-ig kellett várni, hogy Lajosmizse immár véglegesen önálló településsé válhasson.

Hortiné dr. Bathó Edit, etnográfus, a Jász Múzeum igazgatónője előadásában a 18–19. századi jász viseletről szólt. Néhány fénykép és megőrzött emlék alapján kijelenthető, hogy a Lajosmizsét megtelepítő jászberényiek még évtizedekig hordták viseletüket.

A számos újdonságot feltáró konferencia után a résztvevők megtekintették Lajosmizse egykori községházában működő helytörténeti gyűjteményt, amelyet Skultéti Jánosné, a Lajosmizsei Helytörténeti és Kulturális Egyesület elnöke mutatott meg az érdeklődőnek.

Farkas Kristóf Vince
történész muzeológus

Guti Istvánné, a művelődési ház és könyvtár igazgatója. Fotó: F. K. V.

Basky András polgármester. Fotó: F. K. V.

Dr. Sárosi Edit régész. Fotó: F. K. V.

Dr. Kürti László antropológus, egyetemi tanár. Fotó: F. K. V.

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet történész, a Kiskun Múzeum ny. igazgatója. Fotó: F. K. V.

Hortiné dr. Bathó Edit etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója Fotó: F. K. V.

KÉPES RIPORT
A Tavaszi emlékhadjárat első évtizedeiről Jákóhalmán Katona János és ifj. Katona János fotóival

Fodor István Ferenc polgármester és Boros Imre tárcanélküli miniszter az emlékhelyen

Babucs Zoltán gyermek hagyomány-őrzőként a zászlóval, aki azóta már hadtörténész

Huszárok a jákóhalmi plébánia előtt

Gavlik István, a Kossuth Szövetség elnöke koszorúz az azóta lebontott 130 éves malom előtt

Jákóhalma Község Önkormányzata és Apátfalva testvérközségük delegációja 1995-ben a Damjanich téren

A menetzenekar

Lengyel-magyar két jó barát

Nagyszabású rendezvénnyel ünnepelték a Lengyel-Magyar Barátság Napját a jász települések és lengyel testvérvárosaik Jászalsószentgyörgyön 2017. március 25-én. Mint ismeretes 2006. március 24-én Lech Kaczynski lengyel és Sólyom László magyar köztársasági elnök Győrben aláírt szándéknyilatkozatát követően a két ország parlamentje 2007-ben ünnepnappá nyilvánította március 23-át, a lengyel-magyar barátság napját.

A Tarnów gminai delegáció tiszteletadása az alsószentgyörgyi Bem szobor előtt ***Fotó: Körei Nagy József***

Jászalsószentgyörgy Község Önkormányzata a Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesülettel partnerségben szervezte meg az emléknapot, mely jelentőségét és sikerét illetően messze túlmutat a település határain. A gazdag program emelkedett hangulatú kétnyelvű szentmisével kezdődött a Szentháromság Római Katolikus Templomban, ahonnan Bem József szobrához vonultak a delegációk, és a két nép barátságát megpecsételő gesztusként elhelyezték a tisztelet koszorúit. A település központjában felállított szobor önmagában is a lengyel-magyar barátság szép bizonyítéka, hiszen azt 2014-ben Tarnów Gmina, Jászalsószentgyörgy testvértelepülése ajándékozta az élő testvéri kapcsolat jegyében.

A kegyeletadás következő helyszíne a szomszédos Jánoshida temetője volt, ahol az 1831. évi nagy kolerajárvány idején elhunyt nyolc fiatal lengyel katona nyugszik. A valamennyi helyszínen díszőrséget adó Wysocki Légió Hagyományőrző Egyesület díszlövéssel, a küldöttek – köztük Eszes Béla, Jánoshida polgármestere – koszorúkkal, valamennyi lengyel résztvevő pedig a himnuszuk eléneklésével tisztelegtek a halottak emléke előtt.

A Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület elnöke, Simon Károly kutatásainak legfrissebb eredményét megosztva arról adott tájékoztatást, hogy az 1848–49-es eseményekhez kötődően a Lengyel Légióban harcolt és Jászalsószentgyörgyön elesett egy fő magyar és egy fő lengyel honvéd személyét sikerült azonosítania. A méltó emlék állítása a közeljövő feladata.

Emlékezés a jánoshidai temetőben ***Fotó: Körei Nagy József***

A rendezvénynek a továbbiakban a jászalsószentgyörgyi Erzsébet malom adott otthont.

Az ünnepségen részt vett Pócs János országgyűlési képviselő, Jászapáti és testvértelepülése, Lancut képviseletében Jan Kilian képviselő illetve Farkas Ferenc polgármester, Jászberény és testvértelepülése, Sucha Beskidzka képviseletében Tadeusz Wozniak jegyző illetve dr. Szabó Tamás polgármester, Jászdózsa és testvértelepülése Markowa Gmina képviseletében Tadeusz Bar, illetve dr. Szerencsés István polgármesterek, Jászboldogháza, valamint Jászszentandrás és testvértelepülésük, Jaworze képviseletében Radoslaw Ostalkiewicz, illetve Szűcs Lajos és Szabó László polgármesterek, Jászalsószentgyörgy testvértelepülése, Tarnów Gmina képviseletében Grzegorz Koziol polgármester, továbbá Eugenius Vojtanovits, a képviselőtestület alelnöke, Palya István, Jászkarajenő polgármestere, Eszes Béla, Jánoshida polgármestere, Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója, dr. Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvivője, Királyháziné Tisza Andrea, a Lengyel Magyar Klub elnöke, Bátori Zsolt, a Szolnoki Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, Nagy Emil, a Wysocki Légió Hagyományőrző Egyesület elnöke, Borbás Ferenc jászkun főkapitány, Csikós Miklós regnáló jászkapitány, Talált József emeritus jászkapitány, a Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület tagjai és számos meghívott vendég a Jászságból.

Ismertté vált, hogy az esemény a helyi hagyományőrzők „Falusi Esték” programsorozatából „nőtte ki” magát kistérségi régiós találkozóvá. Az elsődleges elképzelés egy tradícionális lengyel étel lengyel barátokkal történő közös elkészítéséről szólt. Szarvák Imre polgármester és a képviselőtestület ezúttal is a civil kezdeményezés mellé állt, így a meghívottak köre kibővülhetett.

Lengyel katonák emléktáblája a jánoshidai temetőben
Fotó: Bathó Edit

A felszólalók protokollbeszédeikben üdítően mellőzték a feszes hivatalosságot, gondolataikat a közös múlt, jelen és jövő köré csoportosították.

Szarvák Imre első szava a köszönet volt. Őszinte elismeréssel szólt az Egyesület tagjainak – köztük Marton Ritának és Simon Károlynak – értékes, önzetlen munkájáról, majd a település egyik büszkeségét, az 1825-ben épült, ipartörténeti emléknek számító Erzsébet malmot mutatta be. A településért végzett kiemelkedő munkájáért külön köszönetet mondott egy testvérpárnak. Kis Béla esztergályosmester a malom felújításában vállalt aktív szerepet, Zsigri Lászlóné, Marika művészi tökéllyel készített pörkölttortájával pedig valamennyi vendég megismerkedhetett az ajándékcsomagok kibontásakor.

Tarnów Gmina polgármestere, Grzegorz Koziol valamennyi testvértelepülés nevében mondott köszöntést. Felelevenítette a közös történelmi múltat és azt hangsúlyozta, hogy ezt a szellemiséget a következő nemzedékekre is át kell örökítenünk.

Ajándékul az 1848–49-es „Nemzetek Tavaszát” megjelenítő monumentális festmény Petőfi Sándort is ábrázoló részletét adta át Szarvák Imrének.

Pócs János országgyűlési képviselő megemlékezett II. János Pál pápáról, az ünnepséghez kapcsolódóan pedig méltatta Jászalsószentgyörgyöt, mint a lengyel-magyar barátság erősítéséhez nagymértékben hozzájáruló települést.

Borbás Ferenc jászkun főkapitány II. János Pál pápa magyarokhoz intézett gondolatait idézte.

Természetesen megvalósult az eredeti elképzelés is. Fogyaszthattunk lengyel és magyar népi ételeket egyaránt. A sertés babgulyást, valamint a birkapörköltet Baráth Csaba készítette és mutatta be, a lengyelek főztjét, a bigost pedig a kitűnő műsorvezető Kis Ákos méltatta. A II. Ulászló király uralkodása alatt megjelent étek összetevőinek széles skálája helyett talán azt lenne egyszerűbb felsorolni, hogy mi nem kerülhet bele, ugyanis a húsfélék és káposzta – mint fő alkotók – között a vodka, az alma, a méz és a bor is kiválóan megfér.

Vörös Zoltánné kemencében sült rostélyos kalácsának elfogyasztása után, ha valaki kellően előrelátó volt és hagyott helyet a gyomrában, az Egyesület tagjai által készített házi sütemények élvezetében merülhetett el.

A délutáni kulturális program Horváth Patrik lovasbemutatójával vette kezdetét. A látványos asszonyverést Talált József emeritus jászkapitány felesége, Erzsike szenvedte el valamennyi asszony nevében, s mivel ez a sajátos nevelés egy megbocsátó puszival zárult, így minden bizonnyal megtorlás nélkül marad.

A megmérettetéseken eredményesen működő „Szentgyörgy Íjászai” csoport igényes bemutatón adott ízelítőt ebből a férfias sportból.

Bátori Zsolt, a Szolnoki Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke arról szólt, hogy idén háromszáz éve települtek be a lengyelek a magyarországi Derekre és rövid történeti áttekintést adott a Lengyel-Magyar Barátság Napjának kialakulásáról, az elmúlt időszak főbb eseményeiről.

Vendégek és vendéglátók felváltva rövid műsorszámokkal mutatkoztak be. Jászalsószentgyörgyöt Kátai Hanna kisdiák zongorajátékával, Sallay Gabriella énekművész, a Magyar Rádió és Televízió Énekkarának szólistája operett dalokkal, a nagy szeretetnek örvendő Kátai Lilla pedig Oláh Ibolya és Csézy dalokkal képviselte. A lengyel vendégek népdalokkal, magyarul és lengyelül előadott verssel, fúvószenével, színdarabbal kedveskedtek, s mindvégig fáradhatatlanul tolmácsolt Szerencsés Bogumila.

A Tarnów gminai delegáció ajándéka a jászalsószentgyörgyi testvértelepülésnek ***Fotó: Körei Nagy József***

S ha a sok finomság után valaki még továbbiakat kívánt volna, frissen sült hurkát és kolbászt szervíroztak a vendéglátók.

Az emberek közötti távolságot az ízletes étel és a zene pillanatok alatt képes lerövidíteni. Így történt ez most is. Áttörve minden nyelvi akadályon egy önfeledt körtáncban fonódtak össze a lengyel és magyar karok.

Dr. Körei Nagy Katalin
hagyományőrző

EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
valki Zytás István magyar királyi főhadnagy visszaemlékezései az 1929 és 1937 közötti jászberényi szolgálati éveire
4. rész

További jászberényi sztorik

„Kezdünk már otthonosan mozogni a városban, majdnem mindenkit ismerünk, aki valakinek számít. Barátkozunk öreggel és fiatallal, nőkkel és férfiakkal. Láthatólag be vagyunk fogadva, minden társaságban szívesen fogadott személyek vagyunk, különösen ott, ahol jó hangulatra van szükség. Ránk is el lehet mondani, hogy mindenütt ott vagyunk, ahol két cintányért összeütnek, de ezt el is várják tőlünk. Szorgos látogatói vagyunk a Prusovszky Mariska által rendezett Nőegyleti teadélutánoknak, a Katholikus Legényegylet, vagy Dombi Béla bátyánk (ref. pap) által rendezett református összejöveteleknek. Jó barátai lettünk Réz Kálmán bácsinak, aki egy szolgálaton kívüli katholikus pap, egyben a Jász Múzeum igazgatója. Igen jó kedélyű, humort kedvelő, igen kedves, köztiszteletben álló öreg úr, akivel igen sok kedves órát töltünk együtt.

Már nem tudom, hogy tavasz volt e vagy nyár, csupán arra emlékszem, hogy ragyogó napfényes idő volt, mikor a Jász Múzeumot az új helyén megnyitják. Kálmán bácsi személyesen hív meg, mely ünnepélyes keretek között történik. Dr. Friedvalszky Ferenc polgármester tartja az ünnepi beszédet a város vezető rétegének az élén. A Múzeum jelen háza 1842-ben épült a városháza mögött istállónak. A belső oszlopok, boltozatok és vonóvasak még őrzik a 19. század emlékét. Legértékesebb darabja a Lehel kürtje, melynek csorbája, a monda szerint – Lehel ütésének nyoma.

Előbb a nagytemplom falán függött, majd mikor Sipos Orbán polgármester helyettes fáradozásainak eredményeként 1874-ben megszervezik a Jász Múzeumot – oda kerül.

A megnyitó ünnepség lezajlása után a nagyközönség boldogan eloszlik a környező kávéházakba sörözni. Kálmán bácsi barátsága jeléül ott tart Percs Szilivel együtt, majd felnyitja az üvegvitrint és a kezünkbe nyomja a kürtöt, azzal a felszólítással, hogy fújjuk meg. Ez az óhaj Kálmán bácsi részéről csupán huncutság, mert egy kb. 1 cm átmérőjű lyukba hiába fújunk, abból ugyan semmi hang nem jöhet ki. Mindenesetre a fúvás tényével jásszá leszünk avatva és fogadva – sűrű csókolózások közepette. A meghatódástól mindhárman majdnem könnyezünk. Ideje egy kis vicces formában felajánlani Kálmán bácsinak, hogy most már, mint valódi jászok, talán innánk is egyet a kürtből, miként Gvadányi 1790-ben írt versében a Falusi Nótáriusban olvashatjuk:

„Jó egri bort töltött Lehelnek kürtjibe
Színig telve lévén tartotta kezébe
Megitta érettem, nem maradt
cseppjébe”

Réz Kálmán, a Jász Múzeum legendás igazgatója, kezében a Jászkürttel

Jegyzetet is fűzött hozzá: *„A Scytiából kijött kapitányok egyike Lehel vala, ennek kürtje ez, magam is ittam belőle. De Jászberénybe mint jutott, nincs róla tradíció.”*

Természetesen a kürtből inni tilos. A vitrinből kivenni és a szabadba kivinni is csak igen kivételes alkalommal lehet. Tudomásom szerint ez csak egyszer fordult elő – Apponyi Albert gróf 50 éves képviselői jubileumi ünnepségén – 1935-ben – ha jól emlékszem.

Ha az utcán találkozunk Kálmán bácsival, többször elkísérjük a Múzeumba, miközben sok érdekes dolgot mesél. Egy ízben mutat egy vázlatot a Puszta-Kerekudvaron talált földvárról. Többször beszélt a jászberényi palánkvárról, melyet a törökök építettek. 1552-ben a törökök elfoglalták Szolnokot és mikor Eger ostrománál kudarcot vallottak, hogy biztosítsák magukat, a Ferences templom és a kolostor köré – mocsaras, lápos területen egy erődítményt építettek.

Dzsánfedának hívták. Cölöpökkel erősített, árokrendszerrel szegélyezett építmény volt ez, hasonló a szolnokihoz, de kisebb. Mesélt arról is, hogy annak idején a jászoknak csak kis része jutott el a Kárpát-medencébe. A többség letelepedett a Kaukázusban. Az ottani Jászság ma Oszétia néven autonóm köztársaság. Ki tudja, igaz e, vagy csak az öreg úr álmodta?

Kálmán bácsival még vagy 2–3 évig találkozgattunk, de egyszer csak úgy eltűnt, hogy sohasem láttuk többé. Csendben és észrevétlenül elmúlt, csak emléke él még ma is közöttünk.

Kálmán bácsi halála után a Múzeum gondnoka – testvére lányának a férje – Blénessy tanár lett. Mivel őt nem nagyon szeretjük, így nem megyünk többé a Múzeumba.

Mulatás a Lehel szálló kávéházban és a Pannónia szállóban

A tisztikar zöme nőtlen, vezérük Vaska Pista százados, nagyon fess, elegáns, magas márkás arcú, sasorrú férfiú. Jobb arcán mintegy 10 cm hosszú heg, bizonyságul annak, hogy párbajban megvágták. Vígkedélyű, mulatós ember, igen barátságos és közszeretetnek örvend. A tiszteket párbajtársaknak tekinti. Barátai a kasszírnők, pincérek és a cigányok. Kellemes bariton hangja van. Gyakori vendége – velünk

Az egykori Lehel szálloda Jászberény főterén

együtt – a Lehel és a Pannonia kávéházaknak. A Lehel nívósabb és fiatalabb is – 1895-ben építették. A Pannónia 1837-ben épült, és ma már kissé elavult. A Lehelben muzsikál Homoki Aladár cigányzenekara. Homoki Aladár konzervatóriumot végzett, művelt férfi. Olyan művészi szinten tartja zenekarát, hogy Budapest bármely I. osztályú kávéházában megállnák helyüket. Rácz Aladár is a bandájában cimbalmozik, aki az ötvenes-hatvanas évekre világhírű cimbalomművésszé fejlődött.

Szilivel együtt este 10-ig többnyire Olgyayéknál vagy Olgyayékkal vagyunk (felettesünk és felesége) csak úgy 11 óra felé juthatunk el a többiekhez. Már a Főtéren tudjuk, ki a vezér a csárdában. Ha a „Fehér orchideák" c. dal zeng: Vaska Pista, ha a „*Könnyü lovasság*" c. indulót veri a zenekar: Tarnay Feri. Akad ott bőven civil is, akik között a főkolompos – Fecske Sándor – az egyik malom, a villanytelep és a gőzfürdő tulajdonosa. Győzi pénzzel és kedvvel is, noha nem tartozik a legfiatalabb generációhoz. Fecske Sándor jelenléte a kávéház bérlőjének ünnepnapjai közé tartozik, mert ilyenkor akkora számlát nyújthat be, amennyit nem szégyell. Győzi a malom! Ilyen napok azért ritkábban fordulnak elő, gyakrabban csak Vaska Pista hangja hallatszik, melyet már a rendőrség és a környék is megszokott. Ez annyira így van, hogy amikor egyszer a fehér orchidea után szaladgált Pesten – civilben – vasárnap az esti vonattal jött haza Jászberénybe. A Főtéren hallja, hogy nagy zene-bona van a kávéházban. Arra sétál egy öreg rendőr, akit megkérdez: „*Mondja öregem, ki mulat a kávéházban? Nem tudom kérem, de biztosan a Vaska százados úr.*" – így a rendőr.

Az egykori Pannónia szálló épülete (az 1970-es évek elején lebontották)

Pedig senkinek semmi oka sem lehetne arra, hogy mulasson és jól érezze magát, mert olyan súlyos Európa és benne hazánk gazdasági helyzete. Inkább sírni lenne okunk, ha gondolnánk a holnapra, de nemhogy mi, de még a felelős poszton ülők is csak a mának élnek, hiszen senki sem tudja – nem is tudhatja – mit hoz a holnap.

Tavasz vége vagy nyár eleje lehet – egy szombat éjjel – a Pannóniában vagyunk sokan. Köztünk Fekete Gyurka is. Nagy a ricsaj a nagyteremben – úgy hajnal 3 óra felé. Teljes gőzzel dolgozik a zenekar, folyik a bor, vágni lehet a füstöt. A legtöbb jelenlévőnek – enyhén szólva – keresztben áll a szeme. Az általános vígasságban ezúttal sem veszek részt. Teszem a szépet az új kasszírnőnek, aki egész kivételesen fiatal és csinos nő. Úgy érzem, már nyeregben ülök, mert megtette a hatását az ekkor divatos ital – a knickebein – mely a drágább italok közé tartozik és nyilván, ezért szereti a kisaranyos. Már nem is tudom, hányadikat nyeli el – pedig szerintem – egy utálatos ital. Egy pohár vegyes pálinka és likőr, melynek tetején egy nyers tojás úszik. Ekkor egyszer csak megbökdös: „*Nézze már, mit csinálnak ott!*" A félhomályban és a vastag füstben inkább csak sejtem, hogy a terem végében – a billiárd asztalon fekszik az én kebelbarátom – Szili – holt részegen, cipő nélkül. Körülötte a zenekar húzza a tust, a lábujjai között cigarettapapírok, melyeket Fekete Gyurka nagy röhögések közepette gyufával gyújtogat. Ezt a műveletet nevezik „csillagugratásnak", mely talán a középkor elején – barbár őseinknél lehetett divatban. Én erről az eljárásról mindeddig még csak nem is hallottam. Mire odarohanok – a fél lábán a cigarettapapírok már ellobbantak.

(folytatás a 20. oldalon)

(folytatás a 19. oldalról)

Miközben szidom Gyurkát (és a papírokat a másik lábából kiszedem) nemcsak barbár eljárása miatt, hanem azért is, mert a kis kasszírnővel tervezett estélyemet elrontotta. Szili nem érez semmit, mélyen alszik, totál készen van. Így, kénytelen vagyok taxin hazavinni. Mikor másnap úgy dél körül felébredünk – babszem nagyságú hólyagok éktelenkednek az ujjain és a talpán, melyből lovagias ügy keletkezett.

Párbajozás á la kódex

Korunkban, ha valakit – természetesen nadrágos embert – sérelem, vagy sértés ér, azt nem ököllel, vagy bicskával, vagy bíróságon illendő elintézni mint ma, hanem lovagias úton. Ennek az eljárásnak megvannak a szabályai, melyek a Clair: Párbaj kódex-ében vannak rögzítve. A sértett megkéri két barátját – sérelmezett ügyének elintézésére. A két úr díszben felkeresi a sértőt, előadják, mi járatban vannak és kérik, nevezze meg segédeit, akik majd az ügyet tovább intézik. A négy segéd – egy alkalmas időben összejön és megtárgyalják az esetet.

Ha bagatell ügyről van szó, félreértésről vagy félremagyarázásról, akkor sajnálkozással, vagy bocsánatkéréssel fejeződik be az ügy. Ha súlyosabb az eset, úgy rendszerint – kardpárbajban egyeznek meg a felek segédei. Igen súlyos esetben, csábításnál vagy tettlegességnél pisztolypárbaj is előfordulhat, de a segédek ettől lehetőleg óvják a feleiket, mert egy esetleges halálos kimenetelű párbajnál – az ügyészség emberölés miatt vádat emelhet, mely súlyos börtönbüntetéssel is jár. Ilyen esetben inkább a nehézlovassági kardot választják – bandázs nélkül, mely egyáltalán nem veszélytelen. A vívók könnyen elvághatják egymás nyakát, vagy valamelyik ütőeret.

Közönséges párbajnál a bandázs viselése kötelező, azaz a jobb csuklót és a nyakat fáslival tekerik körül, hogy az ütőeret ne lehessen elvágni. Elég, ha a mellüket és arcukat metélik össze a felek. Megölni egymást felesleges. Minden helyőrség és kaszinó rendelkezik megfelelő kardkészlettel, melyet páronként szép, fekete tokban őriznek – már eleve élesre köszörülve.

Zászlóaljunknak is van két pár készlete: egy közönséges és egy nehézlovassági. Ez utóbbi abban különbözik a másiktól, hogy a pengéje kb. fél centiméterrel szélesebb.

Egy hét múlva – szombat délután van a párbaj – könnyű kardokkal és bandázzsal. Színhely a tiszti étkezde nagy terme. Vaska Pista a párbajt vezető bíró – áll a terem közepén – kezében vívókarddal. Előtte egymástól három méterre a két küzdő fél. Medvecki Lajos és én, mint Szili, Husznay Miklós és Jost Alajos, mint Fekete Gyurka segédei. Megbízóink mögött – kissé oldalt – három méterre – dr. Tóth Lajos zászlóalj orvos felszerelésével – a háttérben. Mindkét fiú elég megilletődöttnek látszik, miután a vezető bíró felszólítására sem hajlandók kibékülni. (ez u. i. nem illik) A bíró előveszi a fekete tokot a két karddal, megvizsgálja, hogy élesek-e, nincs e valami csalás, és a kezükbe adja. A szabályokat elismétli: „Rajta" vezényszóra – kezdődik a küzdelem. „Állj" vezényszóra a kardot le kell engedni. Szúrni és derékon alul vágni tilos. Az első vérnél a párbajnak vége. Magamat nem látom, de valószínűleg én is sápadtabb vagyok, mint szoktam lenni – miként a többiek is.

A „Rajta" vezényszóra Fekete Gyurka szokott agresszivitásával nyomban támad. A csapások nyomán cseng a kard. Gyurka – úgy látszik – páholyban érzi magát, mert még szemtelenül mosolyog is. Egy darabig előre-hátra hullámzik a küzdelem, mikor egyszer csak az én kis barátom – kövérségét meghazudtoló fürgeséggel ugrik egyet, és a meglepett ellenfél fejére akkorát sóz, hogy csak repül a sok fekete hajszál. Gyurka ezt a csapást úgy látszik, hogy kihagyta a számításból, mert bambán eltátja a száját és nyilván azt hiszi, hogy már talán nincs is feje, de ekkor Vaska Pista már „Állj"-t vezényel, és a két fél közé ereszti kardját.

Tóth Lajos nyomban megvizsgálja Gyurka fejét, melyen egy kisebb púpot talál – inkább veresen, mint véresen. Ezért a párbajt befejezettnek nyilvánítja. Az ellenfelek kezet fognak a kibékülés jeléül, és hogy ez kellően meg legyen pecsételve – felszolgálók nyomban el kezdik felhordani a borokat. A békepipa-szívás csak azért nem fajul el, mert úgy határozunk, hogy a költségeket a vesztes fél fizeti. Fekete Gyurkának így néhány óra múltán sürgős mehetnéke támad, mi pedig még ott maradunk egy kicsit, majd szintén távozunk. A befejezéssel meg vagyunk elégedve, és bár vér nem folyt, mégis csak az igazság győzedelmeskedett."

Közreadja: dr. Zitás István

(folytatjuk)

Jászság az Utazás 2017 kiállításon

Kitüntetett érdeklődés övezte a Jászság bemutatkozását a 40. jubileumi Utazás kiállításon a Hungexpo Budapesti Vásárközpontban. A március 2–5. között megrendezett Utazás 2017 kiállításon a Jászság külön standdal képviseltette magát, Jászberény és Jászapáti Város Önkormányzatához idén Jászladány is csatlakozott.

A Jászságot bemutató stand falát háromdimenziós virágokból kirakott jászsági motívum díszítette. A kiállítótér legszebb darabját a Jász Múzeum adta, a különlegesen szép, festett ládát Holló László készítette. A láda belsejét jász hímzéssel készült terítőkkel, keszkenőkkel díszítették. Kalla Pál kádármester nagyméretű hordója szintén magára vonta a figyelmet.

Kalup Gyuláné és Görbe Jánosné hímző asszonyok, és Molnár Mária Edit, a Tourinform Iroda vezetője a Jászság standján. Fotó: B. M.

Mind a négy nap jelen voltak a Jászsági Pálinka Lovagrend tagjai, elegáns bársony öltözékükben a helyi pálinka jó hírét hirdették. Nagy sikert aratott a látogatók körében a Lehel-kürt formájú ivó alkalmatosságból kínált díjnyertes birs, barack, szilva és meggy pálinka.

Idén először a Sasközpont is a kiállítók között volt. A madarak védelmén túl különféle interaktív elemek – tollak, szárnyak – bemutatásával vonzottak sokakat.

A Jászberényi Állat- és Növénykert, a Jégcsarnok és a két strand: a Városi Strand és Termálfürdő illetve a Lehel Strand és Uszoda új szórólapokkal és

egyéb kiállítási elemekkel színesítette a standot. Jászapáti a Tölgyes gyógyfürdőt és campinget ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

Felkereste a standot Csikós Miklós regnáló jászkapitány és kedves felesége, valamint dr. Dobos László, a Jászok Egyesületének elnöke is. Ezúttal is sokan megcsodálták a Fejér Mária Népi Díszítőművészeti Szakkör hímző asszonyainak terítőit, amelyekre zöld fonallal varázsoltak szép jász mintákat.

Bertalanné Drávucz Katalin polgármester asszony és szervező csapata gyönyörű jász viseletben invitálták a látogatókat Jászladányba a soron következő, XXIII. Jász Világtalálkozóra, amelyet a település a Jászok Egyesületével közösen rendez június 23–24–25-én.

A Jász Múzeum festett ládája
Fotó: B. M.

Rozmann Gréta Mézkirálynő a jászsági mézet és a 30. jubileumi Nemzetközi Mézvásárt és Méhésztalálkozót népszerűsítette, amely augusztus 5-én lesz Jászberényben.

A Jászság háziasszonya, Molnár Mária Edit, a jászberényi Tourinform iroda vezetője összegzésében elmondta, hogy nagy sikerrel mutatkozott be a kiállításra készült „Jöjjön Jászberénybe, a Jászság szívébe" című új kiadványuk, amely Lehel-kürttel a címlapon invitál mindenkit erre az elragadó vidékre. A 20 oldalas, szép fotókkal illusztrált összefoglaló füzet a város kulturális és szabadidős értékeit mutatja be. A szórólapok közül a legnépszerűbbek a jászsági hímzésmintákkal díszített könyvjelzők voltak, melyek Jászberény kihagyhatatlan látnivalóiról, és a 2017-es év főbb rendezvényeiről adtak hírt. A visszajelzések alapján a Jászság standja igazi színfoltja volt a kiállításnak. A jász viseletek, a lovagrendi ruhák, a dekorációk és berendezési tárgyak különleges

Csikós Miklós regnáló jászkapitány a Jászkürt másolatával ***Fotó: B. M.***

Dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete elnöke és a Jászsági Pálinka Lovagrend tagjai: Kalla Pál nagymester, Bathó Károly, Farkas Dezső és Csikós László
Fotó: B. M.

A jászberényi Sasközpont munkatársai ***Fotó: B. M.***

karaktert adtak. Mindezek kihangsúlyozták, hogy igenis érdemes ellátogatni a jászok földjére. Köszönetét fejezte ki a társkiállítóknak és azoknak, akik személyesen is segítették a Jászság színvonalas megjelenését, bemutatkozását, így Hortiné dr. Bathó Editnek, a Jász Múzeum igazgatójának, a Sasközpont munkatársainak, a Jászsági Pálinka Lovagrend tagjainak és a Papír Virág Dekor csapatának.

Bognár Mária újságíró

JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK
Dr. Bartha Júlia a kun öntudatról és törökös műveltségünkről

A Kunság, ezen belül Karcag városa kitüntetett helye a hazai keletkutatásnak, turkológiának. Nagynevű tudósok, Györffy István, Németh Gyula, Mándoky Kongur István adták itt át egymásnak azt az örökséget, aminek ma Bartha Júlia turkológus, a szolnoki Damjanich János Múzeum nyugalmazott néprajzi osztályvezetője az őrzője. Őt arról kérdeztük, hogy mit jelent számára nagykunnak születni, és ez az identitás mennyiben határozta meg a török-magyar viszony kutatás iránti vonzalmát, elkötelezettségét.

Dr. Bartha Júlia a magyar és török zászlóval, Isztambul, 2014
Fotó: I. P.

Néprajzosként kezdettől fogva nyilvánvaló volt számomra, hogy a magyar népi műveltség törökös. Ennek felismerésében sokat segített, hogy karcagiként beleszülettem egy olyan kultúrába, amelynek belső-ázsiai eredete különösen fogékonnyá tett a keleti örökség iránt. Kunnak, kunságinak lenni különös érzés, tartást ad az embernek. Most persze mosolyoghatnak a nagyvárosokban lakó kollegák és kérdezhetik, hogy hol vannak már a kunok, hiszen az elmúlt 800 év alatt asszimilálódtak, más tájakról érkezőket is befogadtak, nyelvüket is elveszítették. Ez mind igaz, de nem etnikai kisebbségről van szó, hanem egy olyan etnikai csoportról, amely megőrizte a származástudatát és hajdanvolt műveltségének jó néhány elemét. Ennek történeti okai vannak, legfőképpen a századokon át tartott autonómia, a zárt társadalma, amely hosszú időre konzerválta a viszonyokat. Az itteni szokáselemek, a folklór és a népi díszítőművészet formái nagyrészt a konzervatív, megőrző pásztorkultúra miatt tovább éltek, mikor meg feledésbe merültek volna, visszatanították, így fennmaradhatott a huszadik századig. A történeti, néprajzi vizsgálatok ezt jól alátámasztják. Az is nagyon izgalmas, ahogyan a Kunság – elsősorban a Nagykunságra gondolok – lakói reagálnak a globalizációs nyomásra. Kapaszkodót, mércét és mértéket keresve feléledtek a hagyományok, amire a legjobb példákat Kisújszálláson, Kunhegyesen és Karcagon látni. Nagyon érdekes ez, mert minden történelmi korban, amikor a lokális értékeket kellett felmutatni, felerősödtek a hagyományok. Ez most is így van. Újra pezseg a lovas élet, hiszen a Kunság egykor a legkiválóbb katonákat adta a hazának. De a tudományban is neve van ennek a vidéknek. Nem véletlen az, hogy a hazai turkológia jeles alakjai indultak innen, Karcagról. Én, bár sokat kutattam utaztam keleten, soha nem éltem hosszabb ideig távol ettől a szűkebb hazámtól. Ha mégis úgy hozta a sors, hogy el kellett menni, mindig ide tértem haza, mert igazán itt tudtam újra feltöltekezni energiával, itt ismerem ki magam igazán, mert a Nagykunság a valóság földje, itt minden valóban az, aminek látszik. Legalább is az én környezetemben.

Ejtsünk pár szót az elődökről is, hiszen Ön az ő nyomdokaikban jár...

Kezdjük Györffy Istvánnal. Ö ugyan nem volt turkológus, de mivel a kunokkal és a kunsági kultúra törökségi párhuzamaival foglalkozott, a turkológia eredményei termékenyítően hatottak a kutatásaira. Németh Gyula, aki fiatalon lett az ELTE Török Filológiai Tanszék vezetője, a modern Törökország érdekében végzett máig ható munkássága mellett olyan kiváló tanítványokat nevelt ki, mint a szintén karcagi születésű Mándoky Kongur Istvánt, aki ugyan nem itt élt, mert a munkája elszólította, de mindig ide tért haza. Számon tartjuk őket. Én, ha mondhatom így, s nem tűnik szerénytelenségnek, Györffy vonalát igyekeztem felvenni, az ő nyomdokain haladni a török néprajzi gyűjtésben. De az első időszakban sokat tanultam Mándoky Kongur Istvántól is, aki a ’80-as években gyakran hazatért Karcagra, ilyenkor a múzeumba is beköszönt, onnan ment további gyűjtéseire. Aki nem a népi kultúra „sűrűjében” él, nem is gondolná, hogy a 20. század

Néprajzi gyűjtés a gyapjútépő asszonyoknál, Edirne, 1993 Fotó: Bathó Edit

végén (sőt ma is!) még lehet gyűjteni kun nyelvi emlékeket... Két éve Vásáry István professzor úrnak is szerveztem egy ilyen nyelvészeti gyűjtést, visszajött párszor, mert Kisújszálláson egy sokat tudó adatközlőre leltünk. Barabás Rudolfné Julika elkápráztatott minket.

Múzeumi kollégáival Karcagon, 2010-ben. Gecse Annabella, Garai Katalin, Bartha Júlia, Kántor Éva, Bereczky Ibolya és Bathó Edit. Fotó: Kozma Károly

Ő még abban a közegben nevelkedett, ahol a tájnyelv mindennapos használatban volt, és emlékezett olyan szavak jelentésére, amiktől igazán borsózik a nyelvész háta...

Ön hogyan, milyen módon fordult a török kultúra felé?

Mint említettem, a kunsági kultúra a törökség felé fordítja az ember figyelmét. A kunsági folklór és keleti párhuzamainak kutatását Györffy István kezdte, de utána nem nagyon akadt olyan kutató, aki vállalta volna ezt a munkát, azért maradt fehér folt a folklórnak ez a területe. Amikor zsenge ifjúként több mint negyedszázada a Györffy István Nagykun Múzeumba hívott dolgozni Bellon Tibor múzeumigazgató, az akkor még ott dolgozó Körmendi Lajos író mondta nekem, hogy: tanulj törökül, annak itt hasznát veszed... Megfogadtam és áldom is érte minden nap, mert nekem ez a kultúra olyan sok jó munkával töltött napot és olyan sok kiváló ember barátságát hozta! A Kunságot a törökségi párhuzamok ismeretében lehet igazán megérteni. Szűcs Sándor kiváló kutató volt, nagy érdemei vannak a Háromföld népi kultúrájának felgyűjtésében, de más területtel foglalkozott. Az összehasonlító vizsgálatokhoz ismerni kell a másik oldal kultúráját is, ez pedig még gyermekcipőben jár, hiszen kevesen dolgoznak ezen a területen, nemcsak a nyelvet kell tudni, hanem terepen is biztonsággal kell mozogni. Ehhez az elmúlt ötven év erre nem volt igazán alkalmas. Nekem szerencsém volt. Eljutottam három alkalommal Közép-Ázsiába, és sokszor, nagyon sokszor Törökországba: Belső-Anatóliába, Kelet-Anatóliába, a Földközi-tenger mellékére és persze az ország nyugati felére is, például: Csanakkale, Izmir, Efeszosz. Felejthetetlen volt a magyar emigráció emlékhelyeinek meglátogatása, és az emberélet fordulóinak szokásait felgyűjteni az apró falvakban is. Nagyon megszerettem ezt az országot. Ha utazni nem tudtam, hogy el ne felejtsem a nyelvet, nem feküdtem le úgy egy este sem, hogy ne olvassak törökül. Jól megtanultam törökről magyarra fordítani. Terepen elsősorban szokásokat gyűjtöttem, az izgatott, hogy miként működik a társadalom, hogyan mentik át a hagyományokat, miközben minden áron Európához akarnak igazodni. Mert az az igazság, hogy Törökország európai csatlakozása a 20. század első felében, Atatürkkel kezdődött, aki minden reformjához európai mintáért nyúlt. Így kerültem tehát a keletkutatásba. Györffy István nyomdokain próbáltam elindulni. Gyűjtöttem persze mást is, etnobotanikát, népi építészetet. Foglalkoztam azzal is, hogy mi jellemezte a két nép kapcsolatát a múltban, mi él tévesen erről a köztudatban? Mélységes mély a múltnak kútja... milyen mélyen nézzünk bele? A mai törökországi törökökkel való viszonyunkat a hódoltság százötven éve meghatározta, s ami a magyar köztudatot illeti, Gárdonyi Géza rendesen beállította a közvéleményt. A hódoltság idejét tehát jól megjegyeztük, miközben a négyszáz éves osztrák elnyomásról nem beszél senki, sőt, mintha kollektív amnéziában szenvedne ez a nemzet, az igazán nemzeti ünnepeinkre is Habsburg vendéget hívnak a vidéki városokba, nádor-oszlopot koszorúzunk. A magyarságnak talán az a legnagyobb baja, hogy nem tud tisztességesen elszámolni

(folytatás a 24. oldalon)

Bánkiné dr. Molnár Erzsébettel 2013-ban Jászberényben, a XIX. Jász Világtalálkozón. Fotó: Bugyi Gábor

(folytatás a 23. oldalról)
a múltjával. Helyén kellene kezelni a dolgokat és a történelemszemléletünk is más lenne. Minden esetre, aki még nem járt Törökországban, sandán tekint a törökökre, aki meg már járt, elbűvölte az ország és a kedves lakói.

Győrfi Sándor szobrászművésszel Isztambulban 2014-ben. Fotó: I. P.

Az utóbbiak talán már elhiszik azt, hogy a török kultúra sokat adott Európának, közvetített is eleget, hiszen a hódoltság mind a százötven évében nem folytak harcok, hanem kereskedtek az emberek, kertkultúrát telepítettek, fürdőket építettek.

Szemmel látható hozadéka a török hódoltságnak az, hogy színessé vált a magyar népviselet, hiszen a színes keleti kelmék megjelentek a kisvárosok boltjaiban is abban a pillanatban, ahogy a görög kereskedők (a hódoltság ideje alatt a Balkánról jövő kereskedőket nemzetiségüktől függetlenül görögnek tekintették) megnyitották a boltjaikat. Az újabb forráselemzések azt igazolják, hogy a török nemhogy eszeveszetten pusztított, hanem sok tekintetben a jó gazda módjára bánt a hódolt területekkel. Igazolja ezt a kertészet, szőlészet és a gyümölcsészet területén az újabb fajták megjelenése, vagy a népi táplálkozásban jó néhány fűszer és étel átvétele...

Elég a paprikára, borsra utalnom, de ma már bizton tudjuk, hogy rizst először a törökök termesztettek magyar földön, szükség volt rá a katonaság élelmezéséhez.

Szóval, az olyan igazán magyarnak számító étel, mint a töltött-káposzta, török átvétel..., ám magyarrá vált, ezt senki nem vonhatja kétségbe.

Mi jellemzi ma a két nép viszonyát?

A hódoltság idejét leszámítva a jóindulat, hiszen a vesztes szabadságharcaink vezetői, Thököly, Rákóczi, Kossuth török földön találtak biztonságot. Emléküket nagyon szépen ápolják a törökök. A tudományos kapcsolatok is jól alakultak a 20. század elejétől, és ebben a néprajzosoknak nagy szerepük volt. Magyar oldalról Györffy István, török részről Hámit Zübeyir Kosay volt a kulcsembere a tudományos kapcsolatok beindulásának. Kiváló tudósok dolgozhattak együtt több tudományterületen. Ankarában Rásonyi László alapította a magyar tanszéket, ahol ma is kitűnő a magyar nyelvi oktatás. Most is jó a tudományos kapcsolat, a török fél jó fogadónak számít, és azt hiszem, hogy ha valakiben meg van a tudomány iránti kellő és illő alázat és érdeklődés, bármilyen témában kutathat, megtalálja a készséges partnert.

Az én életemben és a szakmai pályafutásomban nagyon fontos momentum az, hogy UNESCO támogatással török-magyar néprajzkutató programot bonyolíthattunk, amelynek magyar helyszíne a Jászkunság volt, nevezetesen Karcag, Kisújszállás, Jászberény és Jászfényszaru.

A szakmai program lebonyolító szervezője jómagam voltam, természetesen nem egyedül, hiszen kiváló kollegák segítettek: Bathó Edit, Bán Andrea és Hoppál Mihály. A török-magyar közös pontokat kerestük a népi táplálkozás terén. Ez a kutatócsoport természetesen Belső-Anatóliában is kutatott, igazán kiváló eredménnyel. A program lezárásaként török-angol és magyar nyelven jelentek meg a tanulmányaink Ankarában, a magyarországi kiadása pedig nyomdában van. Szerencsés, és példamutató dolognak tartom azt, ami legutóbb Jászberényben történt, ahol felújították és gondozzák a török és magyar hősök közös sírján emelt emlékművet. Ma valahogyan így kell tekintenünk egymásra.

Thököly Imre sírkövénél Izmitben Bán Andreával és Bathó Edittel, 2016-ban. Fotó: I. P.

Városi legenda, hogy időnként komoly veszélynek is kitette magát, ha valahova el akart jutni a cseppet sem barátságos belső-ázsiai országokban? Azt mesélik Önről, hogy volt, amikor két ország közt egyszerűen átszökött a határon...

Jaj, igen! Nem keresem én a bajt, de ilyen helyzetbe sodródtam, Karcag

testvérvárosába, Merkibe utaztam, ami a kazak-kirgiz határon van. Az utakat a Szovjetunió idején az „örök barátság" jegyében építették, ki gondolt volna arra, hogy a nagy birodalom egyszer felbomlik és a két török fajú nép, a kazak és kirgiz elválik egymástól... Elvált és időközben Kirgizia vízumkötelezettséget vezetett be a magyarokkal szemben. Mivel én Kazakisztánba menten, kazak városba, nem volt kirgiz vízumom, ki gondolt arra (hiszen a konzul sem tudta), hogy az út Biskeken (Kirgizia fővárosa) át vezet Karcag testvérvárosába. A jó műút..., persze.

Az ankarai Egyetem török kutatóival Jászberényben a Török-magyar emlékműnél 2016-ban. Fotó: Bugyi Gábor

Éjjel egy órakor a hátsó ülésen leborulva vittek át a határon... Belegondolni is rossz, mi történik, ha a határőr rendesen végzi a dolgát! Visszafelé a Ho Shi Min-ösvényen jöttünk Almatiba, nem kockáztattam... Ez 1998-ban volt. Azóta nem jártam arra, bár hívtak, de még gondolkodom... Egyébként csodálatos gyűjtéseket tudtam ott végezni. Felkerestem a meszheti török kolóniát (őket Grúziából Sztálin hurcoltatta ide), tanulmányozhattam a lakodalmas és temetkezési szokásaikat. Nagyon érdekes volt!

Mondják, egy munka akkor van kész, ha annak írásos nyoma van. Ön mára legalább egy polcnyi kötet szerzőjének mondhatja magát.

Az elmúlt 30 évben több mint száz tanulmányom jelent meg, és immár a 12. kötetem is kijött. A Barbaricum Könyvműhely alapító társelnöke, majd Körmendi Lajos halála után elnökeként 28 kötetet jegyzek szerkesztő-kiadóként. 2005-től már nem én vagyok az egyesület elnöke, de szerkesztő-kiadói munkám nem szűnt meg, még további 8 kötetet adtam ki, közöttük Kúnos Ignác Adakálei népdalok c. gyűjtését, Kakuk Zsuzsa műfordításában. (Kúnos Ignácnak három törökös kötete jelent meg Karcagon.) Amire nagyon büszke vagyok, és dédelgetem a bővített második kiadását, *A Kunság keleti elemei* című könyvem volt. Szerették a nagykunságiak, mert nekik szól, az őrhelyüket el nem hagyó, de mindig megújulni képes kunságiaknak, és persze azoknak is, akiket az élet másfelé vetett, de szívükben mindig kötődtek a szülőföldhöz. A kötetek fele kunsági téma, fele törökös. Mert az egyik kötelesség, a másik szerelem. A legelső könyvemet a Debreceni Egyetem adta ki, amiért nagyon hálás vagyok a professzoromnak, Ujváry Zoltánnak.

Az anatóliai törökök temetkezési szokásai címmel jelent meg Debrecenben 1996-ban, a néprajzi tanszék monográfia sorozatában. Aztán a Fogyó hold. Tanulmányok a török népi kultúráról című kötet ugyancsak itt jelent meg, 1997-ben és 2002-ben a doktori disszertációm, A Kunság népi kultúrájának keleti elemei címen. Amire nagyon büszke vagyok és minden percet élveztem, amíg dolgoztam vele, a *Lále. Hagyományok a mai török társadalomban – az emberélet fordulóinak népszokásai.* A munkahelyem adta ki Szolnokon. Szokásmonográfia, ami az elmúlt közel húsz év kutatásait összegzi. Nagyon szeretem, mert szép is és a szakmai visszhangja is jó. Úgy tűnik eljött a számadás ideje. Ha visszatekintek az elmúlt harminc évre, igazán szerencsésnek érezhetem magam, mert termékeny időszak volt és meg is tudtam jelentetni mindent, amit fontosnak gondoltam. Mindig a saját példámmal biztatom a kollegákat, hogy az ember a végeken, kisvárosban is tud fontos dolgokat létrehozni. A sikernek egyetlen módja van: a bulldogkitartás és a szorgalom. Az, hogy ezek a munkák mit érnek, nem a mi dolgunk eldönteni. Én csak lábjegyzet szeretnék lenni a hazai turkológia történetében. Ha ezt elértem (elértem!), már hagyok magam után valamit, nem is keveset.

Kicsit jöjjünk haza Törökországból és beszéljünk a hazai néprajzról. Melyek voltak a kedves témái itthon?

Még a munkahelyemen volt egy program, a Tiszazug néprajzi, történeti kutatása, ahol nekem is volt témám. A Jászkunság Műhelyben is felvettem egy új irányt, a 18–19. századi válóperek vizsgálatát, ami szintén nagyon érdekes dolog! Minden perirat egy elképesztő világot tár fel a korabeli társadalomról, erkölcsökről, a jogszokásokról. Nagyon jó munka! A szerencse és az Illéssy család közrejátszásával megtaláltam Illéssy János, Kossuth kormánybiztosának és akkori kunkapitány angolkertjének iratait. Pontosabban a kertben lévő növények lajstromát, amelyben a kertész az 1837-ben létesített angolkert minden növényét leírja. Elképesztően szép anyag! Két tanulmányt is írtam az Illéssy-levéltárban talált dokumentumok alapján. Tervezem, hogy folytatom a válóperek vizsgálatát, de török tanulmánykötet is érik, mert egyik téma hozza a másikat.

Befejezésül, hogyan tudná nagyon röviden, tömören megfogalmazni, mit jelent önnek kunnak lenni, a Nagykunságban élni és alkotni?

Kunnak lenni nem genetika, hanem vállalás kérdése. Annak demonstrálása, hogy kulturális közösséget vállalok a nagykunsági síken is megélő, hagyományaihoz ragaszkodó, egyenes jellemű és tartású emberekkel. A Nagykunság nekem minden. Szülőföldem, éltető közegem. Mindent innen kaptam, ami az életben fontos. Itt vagyok otthon, a helyemen.

Szathmáry István újságíró

Ifj. Sisa Béla a jászsági műemlékek szigorú védelmezője

Jászberény és a Jászság kiterjedt határa tele van szakrális emlékekkel, műemlékekkel, melyek sokat mesélnek az itt éltek múltjáról. Ezek az út menti emlékhelyek, keresztek, kőképek, de az építmények is jó kezekben vannak az utóbbi évtizedekben. A megyei műemléki felügyelet jeles szakembere, ifj. Sisa Béla ugyanis itt is él. Immár több évtizedes munkássága során több tucatnyi épület, építmény, kegyhely újulhatott meg, s lett olyan, amilyen felállításakor, létesítésekor lehetett.

Beszélgetésünknek több oka is volt. Március 15-én a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kormányhivatal Hatósági Főosztály Építésügyi és Örökségvédelmi Osztálya szakreferense kitüntetést kapott, miniszteri dicséretben részesült. Az indoklás szerint: *„huzamos időn át magas szakmai színvonalon végzett szakmai munkája”* okán. Pályaválasztása nem volt véletlen, hiszen édesapja, id. Sisa Béla Ybl-díjas és Kós Károly díjas építész – aki egykor az Országos Műemléki Felügyelőségnél dolgozott –, így fia már kis gyermekként megismerhette e munka szépségeit.

A kitüntetés kapcsán – stílszerűen – egy nemrég felújított és újra avatott jászberényi szakrális emlék tövében beszélgettünk.

Mit kell tudnunk a Cserőhalmi keresztről, kálváriáról, mely igazán jeles emlék, hiszen 1857-ben Ferenc József és Sisi is járt ott, megálltak előtte, amikor Jászberénybe látogattak.

A kálvária talapzatán olvasható latin szöveg szerint 1750-ben állították, de eredeti helye nem itt volt. Mai helyére, azaz a 31-es főút jászfelsőszentgyörgyi elágazásához 1952-ben került, és akkor egy felújítása is történt. A Cserőhalom Jászberény kiterjedt határában – közel a Zagyva folyásához – egy jellegzetes, minden bizonnyal keltakori homokdombszerű határrész volt, amit szép lassan elhordtak az itt éltek az évszázadok során. Szakrális emlékeket állítottak az emberek, s ha tehették, akkor anyagiakat is áldoztak a felújítására. Erről is van – a hátulján – információ, miszerint 1799-ben nemes Kállay L. renováltatta. Most pedig egy jászberényi lakos, Árvai Imréné hat milliós adományt tett, hogy ezzel néhai férje emlékét is megörökítse.

Ilyen nemes gesztussal nem először találkozhatunk Jászberényben, más szakrális emlék felújítása során is volt rá példa.

Szerencsére ez így van, és ez egy műemlékes szakember nagy örömére is szolgál. Ez esetben Jászberény városa kétmillióval kiegészítette a felajánlott összeget, s így készülhetett el a restaurálás, a felújítás, melyet Egri Hunor kőrestaurátor művész végzett, akinek több munkája volt már Jászberényben, jól ismeri ezeket a szakrális emlékeket, ismeri a korabeli anyagokat, így nagyon hiteles munkája végeredménye is.

ifj. Sisa Béla műemléki szakreferens
Fotó: I. Sz.

Egy-egy ilyen felújítási munka során mi a teendője a műemléki szaküggyintézőnek, ahogy manapság nevezik munkakörét?

Hát, nem kevés, mert részletes kutatás előzi meg. Örökségvédelmi engedély szükséges a munkákhoz, az eredetiség megőrzése pedig nagyon fontos szempont. Ismerni kell a létesítmény állításának történetét, azt a kort, amikor az történt, de azt is, hogy abban az időben milyen építőanyagokat használtak. Például a Cserőhalmi Kálvária esetében a szintén jászberényi Babucs Zoltán hadtörténész könyvében talált fotók is segítették a kutatatást. Régi katonai térképek és felvételek alapján igyekeztünk meghatározni az eredeti helyszínt, de a szoborcsoport „szereplőinek” korabeli ruházata is adott feladatot. Szerettük volna, ha a korhű megjelenéshez minden apró elemmel hozzájárulhatunk. A Jász Múzeummal is szoros az együttműködés, hiszen náluk hatalmas adatbázis áll rendelkezésre, ami szintén fontos a munkám során.

Volt rá példa, hogy a helyreállítás után a festett szobrok színei nemtetszést váltottak ki a lakosság körében.

Ez is egy kritikus pont volt a felújítás során. A restaurátor, Egri Hunor végzett e téren most is alapos kutatást. Amennyire lehetett, a régi, az eredeti festékek apró maradványának műszeres elemzése után határoztuk meg a színeket. Más esetben is ez az eljárás zajlik. A Cserőhalmi festett, barokkos szoborcsoport nagy művészi értéket képvisel, azaz eredetileg is míves munka lehetett. A színei nagyon harmonikusak. A restaurálásakor ezeket a szempontokat is figyelembe kellett venni.

A Cserőhalmi kereszt a felújítás előtt
Fotó: ifj. Sisa Béla

A műemlékis szakember számára mi az igazi kihívás munkája során?

Meglehetősen összetett és sokrétű a mi munkánk. Ennek jelentős része a jogszabályokhoz kötődik. Nagyon sokféle előírás, olykor tiltás van, s ezt a tulajdonosokkal is meg kell értetni, ami nem egyszerű. A felújítást, rekonstrukciót csak szakmailag a legmagasabb

színvonalon érdemes elvégezni, mert akkor lesz igazán korhű, s ezáltal értékes. A jogszabályok pedig sűrűn változnak, ezek értelmezése és a gyakorlatba történő átültetése a mi feladatunk. Azaz, meg kell vívni gyakran a magunk harcát egy-egy felújítás, rekonstrukció kapcsán a tulajdonossal, a megrendelővel, a mesterekkel, akik dolgoznak a felújításon. Ám mindig a végeredmény számít. Szerencsére már nem egyedül vagyok a megyében műemléki szakügyintéző, ketten végezzük ezt a munkát Csák Adrienn kolléganőmmel. Így most enyém a megye északi fele, ami igen gazdag emlékekben.

A Cserőhalmi kereszt a felújítás után
Fotó: K. E.

Mi a következő feladat?

A jászberényi bírósági épület homlokzatainak felújítása kezdődik már áprilisban. Ennek előkészítése szinte már be is fejeződött. De újabb szakrális emlék felújításáról is szó van, ugyanis Árvai Imréné egy újabb összeget tervez adni, egy másik emlék karbantartására. Szóval feladat van bőven.

Kiss Erika újságíró

Kérjük az 1%-ot

Kérjük, adóbevallása elkészítésekor adójának 1%-át ajánlja a Jász Múzeumért Alapítvány javára. A befolyt összeget Redemptio című lapunk megjelentetésére fordítjuk.

Adószámunk: 18824168-1-16

Búcsú dr. Kalmár Pálné Tajti Klárától,

a jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnázium nyugalmazott igazgatójától

(1947 – 2017)

Régóta ismertem őt, de közelebbi baráti és munkakapcsolatba csak néhány éve kerültünk. Nagyon örültem, amikor felkeresett a Jász Múzeumban és elhozta a Redemptio lap számára az első írását. Tudtam, hogy nagyszerű előadó, és kitűnően ír, de arra nem gondoltam, hogy egyszer majd a honismereti lapunkat is megtiszteli írásaival. Ekkor kezdődött el voltaképpen barátságunk és gyümölcsöző munkakapcsolatunk. Klárika első írása elindította a nagyon hamar közkedveltté vált Jász-Kun közéleti arcképek című sorozatunkat, amelyben tíz személy teljes életpályáját mutatta be sajátos hangvételben, szívet-lelket megérintő módon. Az életrajzok műfajában Klárika egy teljesen egyedi stílust teremtett meg, amelyben rendkívül árnyaltan mutatja be az egyes emberi életutak küzdelmeit, örömeit, lélekrezdüléseit. Decemberben, mikor Franciaországba ment unokáihoz, azzal búcsúztunk, hogy januárban folytatjuk a sorozatot, s tele volt tervekkel, ötletekkel. De az égiek másképp rendelkeztek! Megdöbbenve hallottunk hirtelen jött betegségéről, s mikor utoljára beszéltem vele már érezhető volt hangjában a sors kérlelhetetlensége. Egyszer csak megjött a búcsúlevél: „Ne hívjatok, ne keressetek! Tartalmas és szép életem volt!"... s mi értetlenül álltunk a tehetetlenségben! Klárika egy vasárnap délután hirtelen ment el... Valóban tartalmas és szép élete volt.

1947. augusztus 14-én született Jászapátiban. Ősei még a 18. században, a redemptio előtt érkeztek a jászok földjére, ahol maguk is jásszá váltak. Az általános iskola elvégzése után a szegedi egyetem magyar-francia szakos hallgatója lett. A harmadik évtől Népköztársasági Ösztöndíjat kapott, s 1968-ban két hónapot tölthetett el Franciaországban a Montpellier egyetemen. Ekkor végérvényesen a francia nyelv szerelmesévé vált. 1971-ben kapta meg tanári diplomáját, s ennek birtokában visszatért szülővárosába, és a Mészáros Lőrinc Gimnáziumban kapott tanári állást. 1979-ben nevezték ki igazgatónak, és 29 évig töltötte be ezt a felelősségteljes posztot. Működését komoly szakmai eredmények, magas színvonalú közösségépítés és nagy horderejű épület felújítások fémjelezték. Az igazgatói munka mellett is folyamatosan tanított, s ugyanakkor rendszeresen publikált szakmai és jászsági lapokban, s aktívan részt vett a város közéletében is. Kitűnő francia nyelvismeretét kamatoztatva hosszú időn keresztül koordinálta, segítette Jászapáti és a Jászság francia kapcsolatait.

Kalmár Pálné határozott karakterű tanár és igazgató volt, akit szigorúsága ellenére is szerettek tanítványai és munkatársai. Több évtizedes, példaértékű pedagógiai és vezetői munkásságát számos magas kitüntetéssel ismerték el: Szolnok Megye Pedagógiai Díja, Németh László Díj, Magyar Köztársasági Érdemkereszt arany fokozata, Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Díj, és a Francia Köztársaság elnökének Palmes Académique pedagógiai kitüntetése.

A középfokú oktatásban eltöltött 37 esztendő után, 2008-ban nyugdíjba vonult, de továbbra is aktív maradt, s előszeretettel hódolt kedvteléseinek, az írásnak, a tolmácsolásnak, a rejtvényfejtésnek, s természetesen több időt szentelhetett szeretett gyermekeinek és unokáinak. S aztán hirtelen mindennek vége szakadt... már nem érhette meg hetvenedik születésnapját.

Április 7-én, pénteken délután családtagok, rokonok, kollégák, barátok, ismerősök nagy tömege gyűlt össze a jászapáti temetőben, hogy utolsó Isten hozzádot mondjanak Kalmár Pálné, Klárikának. A gimnázium nevében Borbás Ágnes igazgató-helyettes asszony búcsúzott el a szeretve tisztelt egykori igazgatótól és kollégától, majd szívünkben véghetetlen bánattal a végső nyughelyére kísértük őt.

Hát elmentél Klárika! ... De tetteidben, írásaidban, a szívünkben és emlékezetünkben örökké élni fogsz! Isten áldjon Klárika, nyugodj békében!

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeum igazgatója

„Püspök kűdi pápáho”

A parasztember fő megélhetése a Jászságban is a földművelés mellett az állattartás volt, ezért megfigyelte az állatok viselkedését, és összefüggésbe hozta a különböző jelenségekkel, az időjárással. Jósoltak az állatok megjelenési idejéből, módjából, hangjából. Pl. az alacsonyan szálló fecske, a réseken előbújó hangyák esőt, az éjjeli bagolyhuhogás, a kutyavonyítás halált jósolt. Némely hiedelem alapját az állatokhoz fűződő tisztelet, illetve félelem határozta meg. Ezek a képzetek Európa hiedelemvilágának legarchaikusabb rétegeihez tartoznak. Más hiedelemben pedig, felfedezhetjük a keresztény vallás hagyományait. A ház körül, illetve a tanyán tartott állatok húsukkal, szőrükkel, tejhasznukkal, igavonó erejükkel nélkülözhetetlenek voltak az ember számára, amely elnevezésükben is tükröződik: *haszonállat, jószág.* Ez utóbbi szó valószínű a jóság szavunkra vezethető vissza.

A sok hasznot hajtó állat mellett feltűntek – olykor szép számmal – a gabonát, egyéb élelmet megdézsmáló rágcsálók is. Az ember különböző módon – méreggel, csapdákkal, kutyával, macskával, gyöngytyúkkal – próbálta távol tartani e hívatlan vendégeket a portájától. A gyöngytyúkok erős hangjukkal bizonyultak régen és ma is hathatós féregűzőknek. Az éles hanggal való riogatás volt a célja annak a jászalsószentgyörgyi molnárnak is, aki egy különleges formájú „többfunkciós” lisztes lapátot használt, melynek nyele furulyának van kialakítva. A különös, egyedi tárgy 1963-ban került a Jász Múzeum tulajdonába. Az ajándékozó a jászalsószentgyörgyi Frantsik József volt. A keményfából készült eszközt a helyi Erzsébet malomban használta valószínűleg a készítője a liszt kimérésére, illetve a furulyarészt megfújva patkányüldözésre. A lapát hátulján a készítő – aki feltételezhetően a használó is volt egyben – bevésett monogramja, „B E” és a készítés dátuma 1857 olvasható. A racionális eljárások mellett többen is alkalmazták – mint az élet más területén is – a mágiát. Hiedelem kutatásaim során néhány adatot sikerült erre vonatkozóan is fellelnem.

A patkányok távoltartásának egyik mágikus módszere a rágcsáló megetetése, pl. búzával, majd elküldése ráolvasással, varázsszavakkal, vagy egyszerű elküldő jellegű szöveggel. Ez utóbbiakhoz általában valamilyen cselekvés is párosul.

Furulyavégű lisztes lapát, melyet patkányriasztásra is használtak. Jász Múzeum néprajzi gyűjteménye Ltsz. 64.3.1. Fotó: Bugyi Gábor

Furulyavégű lisztes lapát hátulja, rajta vésett felirat: 1857 BE

A szöveg utal a cselekvés (etetés) céljára, és az elküldés módjára. *„A jákóhalmi Péter Pista, aki fűtőként dolgozott a malomba, el tudta küldeni a patkányokat. Egy lapát búzát szétszórt a malom előtt. A patkányok csak úgy ettek! Mikor jóllaktak, így szólt hozzájuk: – Most már ettetek, jól laktatok, menjetek! A patkányok szót fogadtak, és elmentek, amerről jöttek.”* A következő elküldő szöveg hangvétele tréfásan fenyegető: *„Kölyköstül, macskástul takarodjatok a háztól!”* Gulyás Éva jászdózsai gyűjtéseiben arra találunk jó példát, amikor a cselekvést meghatározott időpontban, és módon kellett végezni. Ezek a mágikus kísérők fokozzák a mágikus cselekvés hatását.

„Minden piszkot, földet összesöpörtem, csak azt ami a patkányluk előtt volt. Három nagy abrosszal lett. Napfelkelte előtt ki kell vinni a Tarnára, visszakézből a főgyet a Tarnába dobni az abroszról, nem utánanézni: – Tartottam vendéget, tovább nem tartok. Menjetek, pusztuljatok a háztól. El is ment mind. Aki nem hiszi és csinálja annak nem ment el, annak nem használ.”

Egy másik dózsai adat szerint a patkányt el lehet küldeni kenderkóccal is. Ez párhuzamot mutat a délnyugat-dunántúli menyétasszony hasonló módon való elküldéséhez. „A kékítős asszony, másképp csinálta. Anyámnak mondta: *„Sok patkányod van? Oszt van-e kenderök? Horváth néni olvassa meg, hány patkánylyuk van! Hozzon jó ujjnyi hosszúságú pálcikát és kössön kendert a végire! Odament a patkánylyukhoz, oszt mondta: – No, aszongya, idehallgassatok! Ezt a kendert fonjátok le, ha pedig nem fonjátok le, takarodjatok a portárul! Aszonta, hogy hajnalban sorakoznak a patkányok sorjában. Ne restéljen felkelni és nézze meg, hogy mind odamegy, egy csomóba! Anyám nem nézte meg, mert félt, de azután eltűntek a patkányok!”*

Országszerte ismert patkányküldő mágikus cselekvés volt szöveg felírása ajtóra, falra. Ezt végezték megelőző eljárásként, vagy konkrét veszély esetén. Egy jászkiséri adat is erről tanúskodik. *„Varrni tanultam 1941-44-ig.*

A főnököm egész családja nagyon babonás volt.

Egyszer kivittek bennünket meggyet szedni. Kasokért, ládákért a szüleihez mentünk el. Csak néztem, mit látok az ajtójukra írva (istálló, fészer, kamra) fehér krétával, olvastam: – Püspök kűdi pápáho. Kérdeztem, hogy mi az?

Azt mondták: – Hát nem tudom? Azt úgy szokták, ha sok patkány van a háznál, ettől elmegy."

Egy patkányüldözési praktikát Herbert János is megemlít, Jászárokszállásról szóló monográfiájában. *„Ha valamely házban patkány van, és azt el akarják űzni, akkor nyírfaseprővel fel kell söpörni az udvart és a szemetet a szomszédba kell hajítani. Ha azután a seprőt valamelyik szekérre feldobják, akkor a patkány elhagyja a házat. Lényeges, hogy a jármű szekér legyen. Ez alatt az árokszállási ember az ökrök által vont járművet érti, míg a lovak által húzatottat kocsinak nevezi."*

A patkányhoz hasonlóan az egér sem volt kívánatos az emberek portáján, és a reális cselekvések mellett mágikus úton is próbálták távol tartani, amint ezt egy jászapáti gyűjtésben olvashatjuk:

„Ha azt akarjuk, hogy egész évben ne legyen egér a kamrában, hajnalban mezítelenül kell az eresz alatt kaszálni és utána bemászni a ház minden sarkába." Egy másik – szentandrási – adat szerint: *„Ha sok az egér a házban, szűk termés lesz".*

Hogy a fent említett praktikák menynyire voltak hatásosak, azt nem tudjuk. De az biztos, hogy sokan hittek a kimondott szó, illetve a leírt kívánságok teremtő erejében.

Felhasznált irodalom:

Gulyás Éva: Jászdózsai hiedelmek. In: Folklór Archívum 4. 158–159. Budapest, 1976

Győri Jánosné: Babonák, hiedelmek Jászkiséren. JMA. 825–2001. 47.

Herbert János: Jászárokszállás nagyközség monográfiája. 104. Karcag, é. n.

Lukácsi László: A felújított alsószentgyörgyi vízimalom históriája. In: Redemptio. XXII. évfolyam. Jászberény, 2015

Magyar Néprajz VII. 539. Budapest, 1990

Molnár István: Vegyes néprajzi adatok. JMA. 113–68. 17.

Szolnok Megye Néprajzi Atlasza II/1. szerk: Szabó László – Gulyás Éva – Csalog Zsolt. 143–145. Szolnok, 2001.

Terjéki János: Jászjákóhalma népi hitvilága. JMA. 200–79. 10.

Vallomások (Egy eltűnő világ emlékei Jászapátin és Jásziványon) 407. Budapest, 2009

Kókai Magdolna etnográfus

Penczner Pál születésének centenáriumi ünnepsége Jászfényszarun

A Nagyiskolai táblaavatást követően a Régi Kaszinó étterem és kávézóban folytatódott Penczner Pál születésének centenáriumi ünnepsége. A rendezvény keretében emlékeztünk Jászfényszaru város első díszpolgárára, bemutatásra került a Penczner Pál Jubileumi emlékérem és a településnek adományozott eredeti és másolati képéből (27 db) összeállított kiállítás megnyitása.

Penczner Pál: Visszatérek akáclombos falumba című festménye

Penczner Pál festőművészre, Jászfényszaru város első díszpolgárára Győriné dr. Czeglédi Márta polgármester asszony emlékezett, amely során sok kedves emléket felidézett, hiszen Pali bácsival minden alkalommal találkozott, amikor Jászfényszarun járt. Telefonon is több ízben szót váltottak. Mikor hosszabb időt töltött Budapesten – mindig a Gellért Hotelben szállt meg – meghívta őt és férjét egy egész napos Budapesti programra. Az akkor már jóval 80 év feletti „mester" este 8 órakor javasolta, tegyenek egy kiadós sétát a Duna parton gyönyörködjenek az esti fényekben úszó fővárosi panorámában. Fiatalnak is dicsőségére vált volna mindez egy fárasztó napközbeni városnézés után. Fiatalos volt gondolkozásában, életmódjában, öltözködésben egyaránt. A polgármester asszony több ízben kapott levelet is tőle elmondta, hogy szinte rajzolta a betűket, nagyon szépen írt és fogalmazott. Mindvégig büszke volt szülőhelyére, magyarságára, számon tartotta Jászfényszarui rokonait és fiatalkori barátait. Haza látogatásakor többségüket személyesen felkereste, a szeretet ünnepére, karácsonyra csomag is érkezett. Bőkezű volt a várossal szemben is, 27 képet adományozott többségében limitált példányban kiadott értékes másolatokat. Adományával lehetővé tette egy alapítvány létrehozását.

A polgármester asszony után Győri János Bertalan alpolgármester is megosztotta a jelenlévőkkel emlékeit, hiszen közeli rokona volt Pali bácsinak.

A visszaemlékezések után Fekete Csilla, a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karának hallgatója az Elisabeth musicalből *Az már nem én lennék* című betét dalát adta elő nagy átéléssel.

A Fényszaruiak Baráti Egyesülete – az önkormányzat anyagi támogatásával – Penczner Pál festőművész születésének 100 éves évfordulója alkalmából Jubileumi Emlékérem kiadását kezdeményezte, melyet Tóth Tibor, a FÉBE elnöke mutatott be az ünnepségen.

Tóth Tibor, a FÉBE elnöke. Fotó: I.Sz.

Az érem tervezését, a gipszminta elkészítését az egyesület tagja, Szabó Imrefia Béla szobrászművész felajánlásként végezte. Az érem Szegeden, Szabó Géza ötvösmester éremverdéjében készült.

Az érem előlapján középen a mester munka közben látható. Jobb kezében az ecset, előtte a festővászon. Az érem előlapjának bal oldalán félkörívben PENCZNER PÁL JÁSZFÉNYSZARU 1916 felirat található. A jobb oldalán PAUL PENCZNER MEMPHIS USA 2010 – véset olvasható. Az érem előlapjának pereme gyöngysorral szegélyezett.

Az érem hátlapján a 2013-ban felújított városháza képe, valamint a településsel kapcsolatos négy fontos esemény és évszáma található. Az érem tervezője és a gipszminta elkészítője is jelen volt, így személyesen köszöntük meg munkáját.

(A Penczner Pál Jubileumi emlékérem a későbbiekben is megrendelhető a FÉBÉ-től.)

Ezt követően Berze Éva építészmérnök, a Penczner Pál Közhasznú Alapítvány kuratóriumának elnöke szólt az alapítvány munkájáról, és Penczner Pál festőművész munkásságáról, majd megnyitotta a Jászfényszarunak ajándékozott képeiből összeállított kiállítást.

(folytatás a 30. oldalon)

(folytatás a 29. oldalról)

Berze Éva kuratóriumi elnök, aki maga is szépen rajzol, grafikákat készít a következő gondolattal kezdte beszédét: *„Nem vagyok hivatásos művész, sem műkritikus. Szeretem viszont a művészet minden ágában a szépet, és Jászfényszaru városa mindig is az otthonom lesz, bárhol is élek a világban, szerintem éppen úgy, mint Pali bácsinak… A városért, és a város fejlődéséért való tenni akarását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy minden civilizáció bölcsőjét, az oktatást, és a művészeti fejlesztést, szándékozott támogatni, amikor 10 ezer dolláros alaptőkéjével megalapította a Penczner Pál Közhasznú Alapítványt, amely tevőlegesen 2006-ban kezdte meg működését…”*

Az alapítvány művészet területén kimagasló teljesítmény nyújtó diákok részére Penczner Pál Díj-at alapított, eddig 28 tanulót és két művészeti csoport kapta meg. Több rajzzal és festészettel kapcsolatos pályázatot írtak ki, és öt alkalommal rendeztek művészeti tábort.

Munkásságát dióhéjban így összegezte: *„Penczner Pál művészetében – a tradicionális ábrázolásmód mellett – a saját útját járta, új irányzatok, új technikák után kutatott. Szürrealista, idő-expresszionista, impresszionista alkotásai, híres személyekről festett portréi méltán kaptak és kapnak elismerést az amerikai és európai művészeti életben. Idő-expresszionista stílusát, mint új irányzatot a ‚60-as évektől kezdték ismertetni és ajánlani a folyóiratok, az újítást „olajgrafikának” nevezik, amely abból áll, hogy fehér vagy színes, olajozott alapra, viaszceruzával rajzol, így művei plasztikusabbá válnak. Munkái a világ számos jelentős múzeumában, vállalatoknál, egyetemeken, magángyűjteményekben megtalálhatók. Számos díj és kitüntetés birtokosa. Tagja volt több művészeti társaságnak, az Amerikai Művészek Ligájának is”.*

A 27 képből álló kiállítást szakszerűen és nagy szakmai alázattal Bugyi István grafikus művész, tanár álmodta meg, és állította össze. A másolatok között szerepel a „Krisztus és a tizenkét apostol” című sorozat, amelynek eredetijét a Vatikánban őrzik, illetve az „Amerikai csillagos éj”, amely eredetije pedig a washingtoni Fehér Házban található.

Zárógondolatként a következő szavakkal nyitotta meg a kiállítást: *„Fogadják olyan szeretettel Penczner Pál születésének 100. évfordulója alkalmából és tiszteletére rendezett kiállítást, mint amennyire Pali bácsi szerette Jászfényszarut, és az itt élő embereket.”*

Az ünnepség végén az önkormányzat ajándékaként behoztak egy hatalmas tortát, amelyet a közelgő születésnaposok tiszteletére a jelenlévők jó étvággyal elfogyasztottak.

Tóth Tibor, a FÉBE elnöke

A Szent Korona jászsági vonatkozása és ábrázolása a jászok népművészetében

A jászok régóta őrzik birtokukban Magyarország egyik legrégebbi ereklyéjét, a Jászkürtöt, amelyet a hagyomány Lehel vezér kürtjével azonosít. De egy éjszakára a Jászságban, Jászárokszálláson időzött a másik jeles ereklyénk, a magyar Szent Korona is. A jeles esemény akkor történt, amikor a Napóleon elleni hadjárat folyamán a magyar koronát Jászárokszállás városán keresztül Kassára vitték, és 1805. december 3-án éjjel a település levéltárában helyezték el a koronaőrök őrizete alatt. A város levéltára akkor a városháza épületében volt, ahol nemcsak a korona hivatalos őrzői vigyáztak a becses ereklyére, de a helybeli mesteremberek is kivették részüket a feladatból, és felváltva őrjáratoztak az épület előtt, így biztosítva a Szent Korona teljes biztonságát.

Az árokszállási régi városháza épületét, – ahol, ha csak egy éjszakára is, de „vendégeskedett” a Szent Korona –, később lebontották, és 1863-ban helyére építették a jelenlegi díszes városházát. Az emlékezet azonban máig hűen őrzi a jeles történelmi eseményt, amelyre ma is rendkívül büszkék a jászok.

Jászberényi szűcs és szabó céh koronával díszített táblája 1838-ból. Jász Múzeum helytörténeti gyűjteménye Fotó: Baráth Károly

Vócos suba színes hímzése magyar címerrel. Jász Múzeum néprajzi gyűjteménye Fotó: B. E.

A Szent Korona iránti tisztelet nemcsak a múltban, de ma is része a jászok életének. Tiszteletük legszembetűnőbb megnyilvánulása az volt, amikor az 1774 és 1782 között újjáépített jászberényi Főtemplom 1802-ben új toronysisakot kapott, és csúcsán elhelyezték a párnán nyugvó koronát. Ugyanakkor díszítőművészetükben, használati tárgyaikon is előszeretettel ábrázolták a korona képét. Különösen gyakran jelent meg a jászsági szűcsök által készített hímzett férfi subák válltányérján a magyar címerrel együtt. Általában a két vállra boruló széles subatányér közepére hímezték, hogy mindenki jól láthassa. De ott szerepelt a korona képe a 18–19. századi céhládákon és céhbehí-

vó táblákon is. A jászberényi szűcs-szabó céh fából faragott, 1838-as behívó tábláján a két nemzeti ereklyénk együtt szerepel: középen két oroszlán tartja a koronát, amelyről a Jászkürt függ alá.

Az ügyes kezű jász emberek szívesen faragtak vagy véstek különböző motívumokat a mindennapi életben használat tárgyaikra is.

Címeres guzsalyszár kiterített rajza a korona ábrázolásával. Jász Múzeum néprajzi gyűjteménye

Faragott méhköpű 1770-ből a magyar korona vésetével. Jász Múzeum néprajzi gyűjteménye Fotó: Kozma Károly

A kedvelt motívumok (nap, hold, csillagok, tulipán, életfa stb.) mellett gyakorta rávésték a Szent Korona képét is a kedvesnek szánt szerelmi ajándék, a csörgős guzsaly szárára vagy talpára, de ott díszelgett a borotvatokokon, és a mívesen kifaragott házoromdíszeken is. Különösen szép példája a koronás ábrázolásnak a Jász Múzeum állandó kiállításában látható, 1770-ből, Jászapátiból származó, fatörzsből készült méhköpű, amelynek kiváló érzékkel megkomponált, gazdag ornamentikája a Szent Korona vésett ábrázolásával kezdődik.

A korona míves megjelenítését találjuk a jászapáti születésű, de a 19. század elején a máriabesnyői kapucinus barátoknál tehénpásztorkodó, ügyes kezű Nagypál Miklós faragott történelmi, vallási témájú botjain és mozsarain is.

Magyar címeres, festett pohár. Jász Múzeum helytörténeti gyűjteménye Fotó: Bugyi Gábor

A parasztpolgári életmódot folytató jászok igen kedvelték a szép formájú edényeket, poharakat. A legtöbb módos redemptus gazda szobájában a sublatos pohárszéken, vagy a sublót (kaszli, sejtes) tetején ott díszelgett egy-két, nagyméretű festett pohár, amelynek központi motívuma többnyire a korona volt a magyar címerrel. Ezek a poharak inkább díszként szolgáltak mintsem használati tárgyként, de mindenképpen szimbolizálták a jász emberek igaz magyarságát.

Dr. Bathó Edit etnográfus

Jászladány várja a Jász Világtalálkozó vendégeit

Ebben az évben, június 23–25 között Jászladányon kerül megrendezésre a XXIII. Jász Világtalálkozó. Jászladány Önkormányzata és a Jászok Egyesülete már hónapokkal ezelőtt megkezdte a szervezőmunkát és a rendezvény előkészületeit. A találkozó most is gazdag programot kínál a településre érkezőknek. Pénteken park és emlékmű átadással, kiállítás megnyitókkal és könyvbemutatóval veszi kezdetét a monstre rendezvény. Szombaton a szentmisét követi a jász települések díszes felvonulása, majd a díszünnepség, amelynek most is kiemelt mozzanata lesz a Jászságért Díj átadása és az új jászkapitány beiktatási ceremóniája. Délután a jászsági és a kirajzott települések művészeti csoportjai mutatkoznak be, az esti műsor vendége pedig Zséda és az Apostol Együttes lesz.

XXIII. Jász Világtalálkozó Jászladány 2017.

Vasárnap főzőverseny, jász virtusvetélkedő, és megannyi érdekes, izgalmas program szórakoztatja majd a nagyérdemű közönséget. A találkozó záróünnepségén adják át a XXIV. Jász Világtalálkozó rendezésének jogát Jászfényszaru Város polgármester asszonyának.

A rendezők nagy szeretettel várnak minden érdeklődőt Jászladányra, a jászok és a jász hagyományőrzés legnagyobb seregszemlélére!

Rendhagyó történelem óra Jászalsószentgyörgyön

Páratlan kulturális – közösségi élményben lehetett részük azoknak, akik február 3-án a jászalsószentgyörgyi Községháza dísztermében megtekintették a „Trijó" együttes zenés irodalmi estjét. Az együttes Kunszentmártonból érkezett hozzánk Talált József emeritus jászkapitány meghívására, akik az 1946–49-es görög polgárháború gyermekáldozataira emlékezve alkották meg a „Ne feledd a nevedet – Jana" című musicalt. A történet Görögország északi részén egy faluban kezdődik, mikor az esztelen háborúskodás következtében a lakosságnak menekülnie kell otthonaiból. Sajnos a rendelkezésre álló vagonokban csak a gyermekek számára van hely. A fájdalmas búcsú során az egyik édesanya felkiált a 3 éves kislányának: „Ne feledd a nevedet: Jana!" A megmenekített gyerekek vonata Magyarországra érkezik, míg az otthonmaradt szülők a bombázás áldozatai lesznek. Jana és kis társai hazánkban cseperednek fel, itt válnak felnőtté, miközben a szomorú emlékek is kísértik őket. A musical dalai nagyon meghatóak, szívhez szólóak. Turcsányi Lajos, Tóth Marianna és Egriné Rácz Anita előadása, melyben a béke fontosságára hívták fel a figyelmet olyan közösségi élményt nyújtott számunkra, melyet sokáig nem feledünk. ***L. L.***

Turcsányi Lajos, Egriné Rácz Anita és Tóth Marianna az alsószentgyörgyi előadáson. Fotó: Marton Rita

Székelyföldi padlizsán

Szabóné Nagy Enikő az alsószentgyörgyi asszonyokkal. Fotó: Marton Rita

A jászalsószentgyörgyi Helytörténeti Egyesület szervezésében január 27-én a hideg időjárás ellenére számos érdeklődőt vonzó előadást tartott a Civil Szervezetek Házában Szabóné Nagy Enikő, a jászapáti középiskolai tanárnő, aki szülőföldje hagyományait is őrzi. Sok-sok érdekességet tudhattunk meg az erdélyi, csíkmenasági szokásokról, arról, hogy milyen ruhákat viselnek, milyen ételeket esznek, milyen táncokat járnak még ma is az ott élő emberek. Különösen tetszett a farsangi népszokást bemutató film, mikor is a telet megszemélyesítő ILLÉS-bábut temetik bővérű székely humorral kísérve. A mindvégig gazdagon szemléltetett, nagyon értékes előadás ezzel még nem ért véget. Az est fő érdekessége a padlizsánkrém elkészítése volt eredeti recept alapján, melynek elkészültében az egyesület tagjai is serénykedtek. A Székelyföldön nagyon kedvelt, de eredetileg román ételkülönlegességet jóízűen fogyasztottuk el. ***L. L.***

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2017. június végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2017. május 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

* * *

Lapunk a Nemzeti Kulturális Alap miniszteri kerete, és a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége támogatásával, valamint a személyi jövedelemadó 1%-nak felhasználásával jelenik meg.

Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO

A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány

Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bugyi Gábor, Farkas Kristóf Vince,
Kókai Magdolna

Előkészítési munkák: Bugyi Gábor

A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu

ISSN 1218-9553

Nyomdai munkák: ARTANDER Kft.
www.artander.hu